บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอเนื้อหาตามลำดับดังนี้

2.1 แนวนโยบายของรัฐด้านขยายโอกาสทางการศึกษา

2.2 สภาพการดำเนินงานเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา

2.3 โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาของกรมสามัญศึกษา

2.4 การศึกษาเพื่อปวงชน

2.5 สาขาโรงเรียนมัธยมศึกษา

2.6 การกำหนดโครงสร้างการบริหารสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษา

2.7 เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. 2532

2.8 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวนโยบายของรัฐด้านขยายโอกาสทางการศึกษา

นโยบายในการจัดการขยายโอกาสทางการศึกษาตามนโยบายของรัฐบาลที่สำคัญ ได้แก่ นโยบายที่ปรากฏในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) และมติของคณะรัฐมนตรี ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1.1 นโยบายของรัฐบาลในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529)

ตามที่รัฐบาลได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2529 ในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการศึกษา คือ "จะจัดการศึกษาในระดับต่าง ๆ ดังนี้ ระดับก่อนประถมศึกษา จะขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาในชนบท ระดับมัธยมศึกษาจะสนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษามากขึ้น..." จากแนวนโยบายดังกล่าวจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าการจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา รัฐบาลมุ่งเน้นให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาได้เข้า

เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายหลักของกระทรวงศึกษาธิการในช่วงของแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)

2.1.2 นโยบายและมาตรการในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6

1) นโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษา

ในระยะของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) รัฐมีนโยบายที่จะยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้น โดยกำหนดไว้ว่า เร่งรัดการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับความต้องการทางการศึกษาในการพัฒนาบุคคล และให้สัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการพัฒนาชนบทของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

2) มาตรการการขยายโอกาสทางการศึกษา

เพื่อให้นโยบายด้านการขยายโอกาสทางการศึกษาได้รับการปฏิบัติอย่างจริงจัง แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ได้กำหนดมาตรการเร่งรัดการจัดมัธยมศึกษาตอนต้นให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีอัตราการเรียนต่อต่ำ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

"เร่งรัดขยายมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อยกระดับการศึกษาของประชาชนให้สูงขึ้น ทั้งให้เกิดความเสมอภาคในโอกาสเข้ารับการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและเป็นการขยายบริการมัธยมศึกษาในพื้นที่ที่มีอัตราการเรียนต่อต่ำเป็นพิเศษ" (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

กรมสามัญศึกษาจึงได้กำหนดนโยบายไว้ในช่วงของแผนพัฒนาการศึกษาดังกล่าวของกรมสามัญศึกษา เพื่อสนองนโยบายคือ

"กระจายความเสมอภาคทางโอกาสเข้าศึกษาต่อ โดยเน้นขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในพื้นที่ที่มีอัตราการเรียนต่อต่ำ และให้คลุมพื้นที่ชนบทกันดารเมื่อสิ้นแผนฯ ให้รับนักเรียนที่จบประถมศึกษาเข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาในส่วนของกรมสามัญศึกษาได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50"

2.1.3 นโยบายตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-3539)

ในการเตรียมร่างแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ซึ่งจะเริ่มในปี พ.ศ. 2535-2539 รัฐได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานย้ำลงไปอีกว่า

"เร่งปรับปรุงการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อให้ผู้จบประถมศึกษาทุกคนได้เข้าเรียน คำว่าทุกคนในที่นี้หมายความว่าทุกคนที่ประสงค์ที่จะเรียนก็ให้เขาได้เข้าเรียน"

เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2535 รัฐบาลซึ่งมี ฯพณฯ ชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาเกี่ยวกับการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้ "เร่งขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานจาก 6 ปี เป็น 9 ปี ให้ทั่วถึงโดยเร็วอย่างมีคุณภาพ..." ตามแนวนโยบายดังกล่าว โดยหลักการแล้ว รัฐบาลจะต้องจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับนักเรียนแบบไม่เก็บค่าเล่าเรียน และมีหนังสือให้ยืมเรียนทุกคน เนื่องจากรัฐบาลมีข้อจำกัดในด้านงบประมาณ ดังนั้น ในระยะแรกควรจัดให้กับนักเรียนที่ยากจนทั้งที่อยู่ในและนอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาลก่อน และขยายให้นักเรียนอย่างทั่วถึงทุกคนในโอกาสต่อไป ในปัจจุบันรัฐบาลจัดให้เฉพาะนักเรียนยากจนที่อยู่นอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาลเท่านั้น

จากนโยบายของรัฐ ตามที่ปรากฏในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 และ 7 ตลอดจนมติคณะรัฐมนตรีหลายครั้งที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่ารัฐมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ในอันที่จะยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนให้สูงขึ้นเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศ ให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศต่อไป

2.1.4 มติคณะรัฐมนตรีด้านการขยายโอกาสทางการศึกษา

สืบเนื่องจากนโยบายและมาตรการตามแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติด้านการขยายโอกาสทางการศึกษาดังกล่าวในหัวข้อ 2.1.2 ข้างต้น จึงได้มีมติคณะรัฐมนตรีสนับสนุนการดำเนินการหลายครั้ง ตามลำดับดังนี้

1) มติคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 1

ในวันที่ 31 มีนาคม 2530 อนุมัติให้กระทรวงศึกษาธิการ โดยกรมสามัญศึกษาจัดและดำเนินการโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในพื้นที่เป้า

หมายชนบทยากจน 38 จังหวัด เพื่อสนองเจตนารมณ์ของรัฐในอันที่จะให้นักเรียนจบการศึกษาภาคบังคับในพื้นที่ชนบทห่างไกล มีสภาพยากจนได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษา ระดับมัธยมต้น เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำรงชีวิตในท่ามกลางข้อจำกัดต่าง ๆ ของครอบครัวและชุมชน

2) มติคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 2

ตามที่คณะกรรมการศึกษาแห่งชาติได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา ผลการประชุมปรึกษาหารือคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2530 คณะรัฐมนตรีได้ลงมติว่า

"(1) เห็นชอบด้วยกับแนวทางการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานจากระดับประถมศึกษาไปจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยวิธีการไม่บังคับตามความเห็นชอบ และข้อเสนอแนะของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติทั้ง 2 ข้อ

(2) ให้กระทรวงศึกษาธิการติดตามและประเมินผลโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขต 38 จังหวัดโดยใกล้ชิด เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการปรับปรุงการดำเนินงานและพิจารณารูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมเพื่อให้เยาวชนในวัยเรียนได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมากขึ้น และอาจขยายการดำเนินงานไปจังหวัดอื่น ๆ นอกเหนือจาก 38 จังหวัดตามความเหมาะสมต่อไป"

3) มติคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 3

เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2532 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบในรูปแบบและวิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามที่คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเสนอ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะให้เด็กและเยาวชนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มาก่อนและเพิ่งจบ ได้มีโอกาสเข้าศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาสทั้งชุมชนเมืองและชนบทห่างไกล ตลอดจนสามเณร ซึ่งแนวทางของรูปแบบและวิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานนี้ ยังคงอยู่บนหลักการไม่บังคับ แต่เน้นสนับสนุนผู้ด้อยโอกาส นอกจากนี้รูปแบบและวิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานยังได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตร วิธีจัดการเรียนการสอนตลอดจนแผนปฏิบัติการระยะสั้นและแผนปฏิบัติการระยะยาวไว้อีกด้วย

4) มติคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 4

เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2532 อนุมัติให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นอกระบบโรงเรียน) โดยมอบหมายให้กรมการศึกษานอกโรงเรียนรับผิดชอบดำเนินการ

5) มติคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 5

เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2533 มีมติเห็นชอบตามที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอ ที่เสนอให้มีการขยายการศึกษาภาคบังคับต่อไปอีก 3 ปี โดยประกาศในท้องที่ที่มีความพร้อมเป็นปี ๆ ไป ให้มีการแก้ไขแผนการศึกษาแห่งชาติและพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องและในระยะที่ดำเนินการแก้ไขให้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดำเนินงานโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับต่อไปอีก 3 ปี โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

6) มติคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 6

เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2533 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับต่อไปอีก 3 ปี ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลและเมืองพัทยา รวม 12 แห่งทั่วประเทศ

2.2 สภาพการดำเนินงานเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา

การดำเนินงานเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาเท่าที่ผ่านมา กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้กรมสามัญศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ดำเนินการโครงการต่าง ๆ ดังสาระสำคัญต่อไปนี้

2.2.1 กรมสามัญศึกษา

กรมสามัญศึกษาได้ดำเนินงานเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาภายใต้โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งมีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2530-2534 โดยในปี 2530 นั้นได้ดำเนินการเฉพาะในพื้นที่เป้าหมายชนบทยากจน 38 จังหวัด และในปี พ.ศ. 2531-2534 ได้ขยายขอบข่ายการดำเนินงานครอบคลุมไปยังจังหวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศ โดยมีสาระสำคัญของโครงการดังนี้

1) วัตถุประสงค์โครงการ

(1) เพื่อสร้างศรัทธาและเจตคติที่ดีต่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษา

(2) เพื่อให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตชนบทได้เข้าศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มากยิ่งขึ้น

(3) เพื่อลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเฉพาะในเขตชนบท

2) เป้าหมาย

(1) จำนวนโรงเรียนในโครงการทั้งสิ้น 718 โรงเรียน จำแนกได้ 5 รุ่น ตามปีที่เข้าโครงการ คือ รุ่นที่ 1 ปีการศึกษา 2530 จำนวน 225 โรง รุ่นที่ 2 ปีการศึกษา 2531 จำนวน 93 โรง รุ่นที่ 3 ปีการศึกษา 2532 จำนวน 82 โรง รุ่นที่ 4 ปีการศึกษา 2533 จำนวน 106 โรง และรุ่นที่ 5 ปีการศึกษา 2534 จำนวน 212 โรง

(2) จำนวนนักเรียนตามแผนการรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2530 จำนวน 28,030 คน ปีการศึกษา 2531 จำนวน 45,865 คน ปีการศึกษา 2532 จำนวน 83,505 คน ปีการศึกษา 2533 จำนวน 85,570 คน

3) มาตรการดำเนินการ

(1) มาตรการพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานโครงการ

(2) มาตรการลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง

(3) มาตรการส่งเสริมให้นักเรียนช่วยตนเองและครอบครัว

(4) มาตรการส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอน

(5) มาตรการส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน

4) ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

(1) ผลการรับนักเรียน

ในปีการศึกษา 2530 ซึ่งเข้าโครงการจำนวน 225 โรงเรียนสามารถรับนักเรียนได้เพิ่มขึ้น 6,519 คน ปี 2531 เข้าโครงการอีก 93 โรง รวม 318 โรง รับนักเรียนได้เพิ่มขึ้น 6,170 คน ปีการศึกษา 2532 เข้าโครงการเพิ่มอีก 82 โรงรวมกับรุ่นที่ 1,2 เป็น 400 โรงเรียน รับนักเรียนได้เพิ่มขึ้นทั้งสิ้น 11,673 คน

(2) การจัดการเรียนการสอน

ในปีการศึกษา 2532 จากข้อมูลของโรงเรียนที่เข้าโครงการ 389 โรง พบว่าโรงเรียนที่เปิดสอนหลักสูตรปกติเพียงอย่างเดียว 276 โรง หรือร้อยละ 70.95 เปิดสอนหลักสูตรกึ่งระบบโรงเรียนเพียงอย่างเดียว 11 โรงเรียน หรือร้อยละ 2.83 และเปิดสอนทั้งหลักสูตรปกติ และหลักสูตรกึ่งระบบโรงเรียน 102 โรงเรียนหรือร้อยละ 26.22

2.2.2 กรมการศึกษานอกโรงเรียน

วันที่ 27 ตุลาคม 2532 คณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้ดำเนินการตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นอกระบบโรงเรียน

1) รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น กระทรวงศึกษาธิการ ให้ขยายการสอนในระดับมัธยมศึกษา โดยวิธีการการศึกษานอกโรงเรียนให้มากขึ้น โดยมอบให้กรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นแกนในการดำเนินงานและประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) กรมสามัญศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (สช.) กรมอาชีวศึกษา กรมการฝึกหัดครู กรมพลศึกษา กรมศิลปากร กรมการศาสนา สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลและสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ฯลฯ เป็นต้น เพื่อขอความร่วมมือดำเนินการขยายการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ พ.ศ. 2530 หรือหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพหรือหลักสูตรอื่นใดที่จะสร้างขึ้น โดยวิธีการนอกระบบโรงเรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ในส่วนของวิชาชีพนั้น ให้เพิ่มการจัดฝึกอบรมอาชีพในระดับสูงกว่าประถมศึกษา โดยวิธีการศึกษานอกระบบโรงเรียน และให้สามารถนำผลการฝึกอบรมนี้ไปถ่ายโอนเป็นผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษาได้ด้วย ทั้งนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กรมการฝึกหัดครูและสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เป็นแกนในการดำเนินการฝึกอบรมวิชาชีพที่สูงกว่าระดับประถมศึกษานี้ต่อไป

2) กรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน 3 หลักสูตร

ด้วยกันคือ

(1) หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2530

(2) หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.)

(3) หลักสูตรพิเศษ

3) หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2530 จัด 3 รูปแบบคือ

(1) วิธีเรียนด้วยตนเองนักศึกษาไม่ต้องไปเข้าชั้นเรียนจะใช้เวลาศึกษาค้นคว้าอ่านตำราต่าง ๆ ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ นักศึกษาอาจรับฟังรายการวิทยุเสริมความรู้ได้เช่นเดียวกับผู้เรียนวิธีเรียนทางไกล และต้องเข้าร่วมกิจกรรมพบกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนด จะต้องมีเวลาพบกลุ่มไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของเวลาพบกลุ่มทั้งหมด

(2) วิธีเรียนแบบทางไกล เป็นวิธีเรียนที่เหมาะสำหรับผู้ที่มีภารกิจมากจนไม่มีเวลาเรียนในชั้นเรียนได้เป็นประจำ หรือผู้อยู่ในชนบทที่ห่างไกลจากสถานที่ตั้งของสถานศึกษาหรือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด แล้วศึกษาจากหนังสือ ตำรา ฝึกทำแบบฝึกหัดตามที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนส่งมาให้ และฟังรายการวิทยุจากสถานีวิทยุแห่งประเทศไทยเครือข่ายที่ 2 เพื่อการศึกษา

(3) วิธีเรียนแบบชั้นเรียนผู้จะต้องไปเข้าชั้นเรียนที่จัดสอนในโรงเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ นักศึกษาที่ได้รับการยกเว้นเงินบำรุงการศึกษาได้แก่ นักศึกษาวิธีเรียนแบบชั้นเรียนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ 10 แห่ง และนักศึกษาวิธีเรียนแบบทางไกล ทุกจังหวัดทั่วไปประเทศ (ยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา หมวดวิชาละ 80 บาท 2 หมวดวิชาต่อภาคเรียน)

แนวทางการเพิ่มจำนวนผู้เรียนตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาฯ ก็คือ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดและสถานศึกษาจะต้องพยายามประชาสัมพันธ์และแนะแนวการเรียนต่อ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะผู้จบชั้นประถมปีที่ 6 แล้ว และไม่ประสงค์จะศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในระบบโรงเรียน ให้หันเหความสนใจมาเข้าเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในระบบนอกโรงเรียน วิธีเรียนที่เหมาะสมกับสภาพและข้อจำกัดของผู้เรียนแต่ละคน เช่น วิธีเรียนแบบชั้นเรียน วิธีเรียนทางไกล และวิธีเรียนด้วยตนเอง เป็นต้น แต่ถ้าไม่ประสงค์จะเรียนตามหลักสูตรสายสามัญ ก็อาจจะเรียนตาม

หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) ซึ่งจะมุ่งเน้นการเรียนวิชาชีพเพื่อการมีรายได้ มากกว่ามุ่งการเรียนต่อ

4) โครงสร้างของหลักสูตร ปอ. มีหมวดวิชาที่จะเรียน แบ่งออกเป็น 2 หมวดใหญ่ ๆ คือ หมวดวิชาอาชีพ (อช.) มี 4 รายวิชาย่อย 72 หน่วยการเรียน หมวดส่งเสริมคุณภาพชีวิต (สคช.) มี 1 รายวิชาย่อย 18 หน่วยการเรียน

(1) หมวดวิชาอาชีพ แยกออกเป็นรายวิชาย่อยอีก 4 รายวิชาคือ

1.1	วิชาโลกของงานอาชีพ	8 หน่วยการเรียน
1.2	วิชาการจัดการและการตลาด	10 หน่วยการเรียน
1.3	วิชาทักษะอาชีพ	20 หน่วยการเรียน
1.4	วิชาฝึกประกอบการ	34 หน่วยการเรียน
	รวม	72 หน่วยการเรียน

(2) หมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต แบ่งออกเป็นรายวิชาย่อยวิชาเดียว คือ วิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิต 18 หน่วยการเรียน รวมทั้ง 2 หมวดวิชา จะมีรายวิชาย่อยทั้งหมด 5 รายวิชา จำนวนหน่วยการเรียนทั้งสิ้น 90 หน่วยการเรียน หน่วยการเรียนหนึ่งๆ ใช้เวลาในการเรียนและทำกิจกรรมไม่น้อยกว่า 30 ชั่วโมง

หลักสูตร ปอ. เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองความจำเป็น ความต้องการและข้อจำกัดเฉพาะตัวของผู้เรียนแต่ละคน ได้กำหนดเวลาเรียนตามหลักสูตรนี้ไว้ไม่น้อยกว่า 3 ปี คือ ปอ.1 ปอ.2 และ ปอ.3 สำหรับผู้เรียนตามปกติที่ไม่มีการเทียบโอนใด ๆ แต่เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละ ปอ. ซึ่งโดยปกติจะใช้เวลาเรียนประมาณ 1 ปี (ยกเว้นมีการเทียบโอน) แล้วผู้เรียนจะเรียนต่อไปใน ปอ.2 ปอ.3 จนจบก็ได้ หรือจะเรียนเพียงแค่ ปอ.1 หรือ ปอ.2 แล้วไม่เรียนต่อก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถและความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน เพราะหลักสูตร ปอ. แต่ละระดับคือ ปอ.1 ปอ.2 และ ปอ.3 นั้น วิชาที่เรียนจบเป็ดเสร็จในแต่ละระดับ ปอ. โดยไม่จำเป็นต้องต่อเนื่องกันและกัน

หลักสูตร ปอ.1 เน้นการให้ผู้เรียน เข้าสู่อาชีพ มีรายได้ระหว่างเรียน

หลักสูตร ปอ.2 เน้นการให้ผู้เรียน มีอาชีพ และพัฒนาอาชีพให้มั่นคงยิ่งขึ้น

หลักสูตร ปอ.3 เน้นการให้ผู้เรียน พัฒนาและขยายขอบข่ายอาชีพที่ทำอยู่ได้

สิ่งที่ผู้เรียนตามหลักสูตร ปอ. จะได้รับเมื่อเรียนจบตามหลักสูตร คือ 1. ได้รับความรู้ มีอาชีพ มีรายได้จากการทำอาชีพในระหว่างเรียน 2. ได้รับวุฒิบัตรแสดงว่าเรียนจบในแต่ละ ปอ.(ปอ.1, ปอ.2 และ ปอ.3) 3. ผู้ที่เรียนจบ ปอ.3 แล้วจะได้รับประกาศนียบัตรที่มีศักดิ์และสิทธิ์เทียบเท่ากับผู้เรียนจบระดับชั้นมัธยมปีที่ 3 สามารถนำไปใช้ศึกษาต่อหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนในระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้สำหรับผู้ประสงค์จะศึกษาต่อในระดับที่สูงยิ่งขึ้น

การเรียนการสอนตามหลักสูตร ปอ. นี้จะแตกต่างไปจากการเรียนทั่ว ๆ ไป คือ ไม่จำเป็นต้องไปเข้าห้องเรียนในชั้นเรียนเป็นประจำทุกวัน แต่ส่วนใหญ่ผู้เรียนจะเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยการศึกษาจากสื่อต่าง ๆ เช่น แบบเรียนตำรา ชุดการเรียน แบบฝึกหัด สื่อบุคคล เช่น ผู้ที่ประกอบอาชีพประสบผลสำเร็จในชุมชน ผู้ที่มีความรู้ แหล่งหรือสถานประกอบการอาชีพที่อยู่ใกล้เคียงในชุมชน โดยจะจัดให้มีครูประจำกลุ่ม ปอ. ทำหน้าที่ดูแลให้คำแนะนำปรึกษา ประสานงานด้านการเรียนรู้ และมีการพบปะกับกลุ่มผู้เรียนด้วยกันและครูประจำกลุ่มเพื่อปรึกษาหารือ วางแผนการเรียน นัดหมาย หรือเสริมความรู้จากวิทยากร และผู้รู้ตามกำหนดนัดหมายในแต่ละสัปดาห์ ๆ ละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง หรือตามความจำเป็น

การเรียนการสอนเช่นนี้ จึงสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนปกติโดยทั่วไป คือ ส่วนใหญ่ใช้เวลาอยู่กับการลงมือปฏิบัติงาน (ฝึกงาน) อยู่กับผู้มีความรู้ มีประสบการณ์และประสบผลสำเร็จในอาชีพต่าง ๆ อยู่แล้วในท้องถิ่น และใช้เวลาอีกส่วนหนึ่ง (ส่วนน้อย) มาพบปะปรึกษาหารือกับครูประจำกลุ่ม ปอ. และเพื่อนผู้เรียนอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับ

หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ จัดดำเนินการใน 53 จังหวัด นักศึกษาใหม่ปีละ 100 กลุ่มประมาณ 2,000 คน

ในปีการศึกษา 2534 มีนักเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน 66,000 คน และเปิดโอกาสให้ทหารเกณฑ์ได้เรียนต่อตามหลักสูตรพิเศษโดยร่วมมือกับกระทรวงกลาโหม คาดว่าร้อยละ 70-80 ของทหารเกณฑ์จะจบมัธยมศึกษาปีที่ 3

2.2.3 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ดำเนินการเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาภายใต้โครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับซึ่งสาระสำคัญของการดำเนินงานพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1) วัตถุประสงค์โครงการ

(1) เพื่อนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับในระบบโรงเรียนเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินงานขยายการศึกษาภาคบังคับต่อไปอีก 3 ปี

(2) เพื่อให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้มีที่ศึกษาต่อในระบบโรงเรียนเพิ่มขึ้นอีก 3 ปี

(3) เพื่อศึกษาเจตคติของผู้ปกครอง นักเรียน ชุมชน ต่อการขยายการศึกษาภาคบังคับ

2) เป้าหมาย ดำเนินการในจังหวัดละอย่างน้อย 1 โรงเรียน อย่างมากไม่เกิน 3 โรงเรียน โดยให้สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจารณาคัดเลือกโรงเรียนประถมศึกษาที่มีความพร้อมที่จะทำการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น

3) หลักสูตร ใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ซึ่งมีโครงสร้างประกอบด้วย วิชาแกน วิชาบังคับเลือก และวิชาเลือกเสรี โดยมุ่งให้ผู้เรียนเลือกเรียนวิชาชีพได้มากขึ้น และจัดสอนวิชาอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและความต้องการพัฒนาประเทศ

4) เป้าหมายการดำเนินงาน ในปีการศึกษา 2533 เปิดโรงเรียนให้ได้ 122 โรงเรียน ใน 122 ตำบล 72 จังหวัด จำนวนนักเรียน 4,840 คน ในปีการศึกษา 2534 เปิดทำการสอน 216 โรงเรียนใน 216 ตำบล 72 จังหวัด จำนวนนักเรียน 17,280 คน

5) สถานที่ ใช้อาคารสถานที่โรงเรียนประถมศึกษาที่มีอยู่เดิมในเขตชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่ที่ต้องการพัฒนา จังหวัดละอย่างน้อย 1 โรงเรียน อย่างมาก 3 โรงเรียน โดยโรงเรียนดังกล่าวจะต้องมีความพร้อมในด้านอาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ครูผู้สอน วิทยากร และผู้บริหารที่มีอุดมการณ์ในการปฏิบัติงาน ตลอดจนมีผลการพัฒนาการเรียนการสอน ด้านอาชีพเป็นที่ยอมรับและชุมชนสนับสนุน

6) บุคลากร ใช้ผู้บริหาร ครูผู้สอน และคนงานที่มีอยู่เดิมในโรงเรียนประถมศึกษา ตลอดจนการบรรจุครูใหม่ตามความจำเป็น

7) งบประมาณ ใช้งบประมาณในส่วนของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เป็นค่าใช้สอย สำหรับเบี้ยเลี้ยงพาหนะ ที่พัก ของเจ้าหน้าที่ผู้บริหาร ครูผู้สอน เข้ารับการอบรม ค่าตอบแทน สำหรับจ้างวิทยากร ครูสอนพิเศษวิชาชีพ และค่าทำงานล่วงเวลาของเจ้าหน้าที่ และค่าวัสดุ สำหรับวัสดุชั้นเรียน วัสดุฝึก วัสดุสำหรับเข้ารับการอบรม เป็นต้น

8) การบริหารและการจัดการ

(1) สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มีหน้าที่จัดประชุมอบรมสัมมนา เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง ประสานกับกรมวิชาการ กรมสามัญศึกษา ในการจัดทำเอกสาร คู่มือครูและแผนการสอน นิเทศติดตามการดำเนินงานโครงการ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ทางสื่อมวลชนให้ทั่วถึง การประเมินผลและการสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินการของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดให้ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ

(2) สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด มีหน้าที่คัดเลือกโรงเรียน สนับสนุนส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ประชาสัมพันธ์โครงการ นิเทศ ติดตามผลการดำเนินงานของโรงเรียน ตลอดจนการรายงานผลให้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติทราบ

(3) โรงเรียน มีหน้าที่วางแผนการเรียนการสอนร่วมกับสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ประชาสัมพันธ์โครงการในพื้นที่ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร ส่งเสริมการสอนวิชาชีพตามความต้องการของนักเรียน ประชาชนและท้องถิ่น

9) การประสานการดำเนินงาน

โดยหลักแล้วให้ทุกกรมในกระทรวงศึกษาธิการ ร่วมมือกันประสานการดำเนินงานทั้งในระดับกรมและส่วนภูมิภาค ซึ่งหน่วยงานหลัก ๆ เช่น กรมสามัญศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมอาชีวศึกษา และหน่วยงานอื่น ๆ มีภาระหน้าที่พอสรุปได้ดังนี้

(1) กรมสามัญศึกษา มีหน้าที่ในการจัดโรงเรียนพี่เลี้ยงให้การสนับสนุนแนะนำโรงเรียนน้ำร่องอย่างใกล้ชิด จัดให้เข้ากลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษา ให้ศึกษานิเทศก์ระดับ

กรม/เขตการศึกษา/จังหวัด ช่วยดูแลนิเทศและติดตามการดำเนินงาน ตลอดจนส่งเสริมให้โรงเรียนนำร่องเข้ามาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่กรม/เขต/จังหวัด จัดขึ้นเพื่อประโยชน์ในการบริการ การเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมของนักเรียน

(2) กรมการศึกษานอกโรงเรียน ให้การสนับสนุนการสอนวิชาชีพ การนำหลักสูตรวิชาชีพมาใช้ในโรงเรียน ตลอดจนให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ระดับภาค/จังหวัด ให้การช่วยเหลือสนับสนุนการเรียนการสอน การนิเทศติดตามด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามสมควร

(3) กรมอาชีวศึกษา ให้การสนับสนุนการดำเนินการสอนวิชาชีพ การนำหลักสูตรวิชาชีพมาใช้ในโรงเรียน การนิเทศ การฝึกอบรมครู นักเรียน รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ตามสมควร

(4) หน่วยงานอื่น ๆ มีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินการโครงการตามภาระหน้าที่ของหน่วยงานนั้น ๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล และวิทยาลัยครู เป็นต้น ให้การสนับสนุนช่วยเหลือเกี่ยวกับการวางแผนวิชาการ การใช้หลักสูตร แหล่งวิทยาการ การจัดทำแผนการเรียน ตารางเรียน การจัดกลุ่มการเรียน การจัดกิจกรรมนักเรียน การบริหารงานธุรการโรงเรียน ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ตามลักษณะงานที่หน่วยงานดังกล่าวเกี่ยวข้อง

10) ผลการดำเนินงานระยะเริ่มต้น

ผลการดำเนินงานโครงการนำร่องขยายการศึกษาภาคบังคับ ในระยะเริ่มต้น ในปีการศึกษา 2533 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สามารถจัดการเรียนการสอนตามโครงการได้ทั้งสิ้น 119 โรงเรียน 127 ห้องเรียน เปิดดำเนินการใน 72 จังหวัด 114 อำเภอ และรับนักเรียนเข้าเรียนได้ทั้งสิ้น จำนวน 3,844 คน

2.2.4 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

นับตั้งแต่การศึกษาเอกชนในระบบโรงเรียนเริ่มมีขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลาเกือบ 150 ปี (พ.ศ.2395-2534) (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2532) ได้ขยายจำนวนจาก 127 โรง นักเรียน 9,482 คน ในปี 2461 เป็น 2,587 โรง นักเรียน 683,860 คน ในปี 2505 ซึ่งเท่ากับ 1 : 9 และ 1 : 5 เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนและนักเรียนรัฐบาล

ตามลำดับ โรงเรียนเอกชนมีส่วนช่วยแบ่งเบาภาระ (ร่วมรับภาระ) ในการจัดการศึกษาของรัฐ ถ้าคิดเป็นเงินก็คงปีละหลายพันล้านบาท ที่โรงเรียนเอกชนมีนักเรียนถึง 1 ล้าน 6 แสนคน จากระดับอนุบาลถึง ปวส. ในปีการศึกษา 2532 เป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นถึง 152,746 คน จำแนกนักเรียนในเขตกรุงเทพฯ 53,288 คน ส่วนภูมิภาค 99,458 คน

การศึกษาที่เอกชนจัดยังมีปัญหาอยู่มาก ได้แก่

1) คุณภาพ โรงเรียนเอกชนจำนวนมากที่คุณภาพด้อย เมื่อเทียบกับโรงเรียนรัฐบาล สาเหตุที่ทำให้โรงเรียนเอกชนมีคุณภาพด้อยมีอยู่หลายประการคือ (พนม พงษ์ไพบูลย์, 2532)

(1) โรงเรียนมีขนาดเล็กเกินไป ทำให้มีรายได้น้อยไม่เพียงพอต่อการพัฒนา

(2) โรงเรียนเอกชนเป็นจำนวนมากบริหารงานในระบบครอบครัวทำให้ระบบการบริหารการจัดการไม่รัดกุม

(3) ครูมีรายได้ต่ำ มีวุฒิทางการศึกษาต่ำ มีขวัญกำลังใจต่ำ ทำให้คุณภาพการสอนต่ำไปด้วย

2) ด้านรายได้ โรงเรียนเอกชนมีรายได้ที่สำคัญคือ ค่าธรรมเนียมการเรียนหรือค่าเล่าเรียนแต่ไม่เปิดโอกาสให้โรงเรียนเก็บค่าธรรมเนียมได้เต็มความสามารถของโรงเรียน เพราะผู้ปกครองที่ยากจนจะเดือดร้อน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย เพื่อดำเนินการและพัฒนา

3) ด้านการบริหาร ผู้จัดตั้งและเจ้าของโรงเรียนเอกชนยังเป็นของคนใดคนหนึ่งแทนที่จะเป็นกลุ่มบุคคลจึงทำให้การบริหารโรงเรียนเป็นไปตามความต้องการของเจ้าของโรงเรียนมากกว่าหลักการบริหารและไม่ได้กำหนด คุณสมบัติขั้นต่ำของบุคลากรในโรงเรียนเอกชนให้สูงขึ้น อย่างเพียงพอที่จะจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ

จากปัญหาดังกล่าวทำให้โรงเรียนเอกชนหลายโรงหาทิศทางใหม่เพื่อความอยู่รอด ทางเลือกในปัจจุบันคือ จัดการศึกษาในระดับที่ไม่ใช่ระดับการศึกษาภาคบังคับและมัธยมศึกษา

ดังนั้น การขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโดยให้โรงเรียนเอกชนร่วมรับภาระจึงมีข้อจำกัด

2.2.5 กรมการศาสนา

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ยังยากจนมีอาชีพทำการเกษตร ลูกหลานชาวนา มีเพียงร้อยละ 8 ที่เรียนในระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 1 เรียนในระดับมหาวิทยาลัย การศึกษาของสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้สามเณรที่มาจากครอบครัวยากจนศึกษา ซึ่งไม่เก็บเงินค่าเล่าเรียน แต่ต้องการเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโดยเรียนในโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ใช้หลักสูตรของกรมวิชาการเช่นเดียวกับโรงเรียนทั่วไป ขณะนี้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา 160 โรง สามเณรเรียน 22,179 รูป จึงสนองโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งมีจุดเน้นที่ลูกชาวนาซึ่งไม่มีโอกาสเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาด้วยวิธีอื่น ๆ

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่วัดตั้งขึ้น เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีเจ้าอาวาส หรือพระภิกษุที่คณะมอบหมายให้เป็นผู้จัดการโรงเรียน และหรือเป็นครูใหญ่ของโรงเรียนด้วยและต้องประจำอยู่ที่โรงเรียน ตลอดเวลาที่โรงเรียนเปิดทำการสอน ห้องเรียนหนึ่ง ๆ ต้องมีพระภิกษุหรือสามเณรที่พร้อมจะเข้าเรียนได้ไม่ต่ำกว่า 20 รูป ครูที่สอน 1 ห้องต่อ 1 คน จะเป็นพระภิกษุสามเณร หรือคฤหัสถ์ก็ได้ (คฤหัสถ์ต้องเป็นผู้ชายอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์)

การดำเนินงาน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาใช้หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2534 มีผลเทียบเท่าหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ทุกประการเพราะโครงสร้างของหลักสูตรคล้ายกัน ซึ่งประกอบด้วยวิชาบังคับ 78 หน่วยการเรียน เป็นวิชาบังคับแกน 72 หน่วยการเรียน วิชาบังคับเลือก 6 หน่วยการเรียน วิชาเลือกเสรี 18 หน่วยการเรียน รวมจำนวนหน่วยการเรียน 96 หน่วยการเรียน ในแต่ละภาคเรียนจะต้องเรียนกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ และกิจกรรมอิสระ 3 คาบต่อสัปดาห์ด้วย

รายละเอียดของวิชาบังคับแกนประกอบด้วย

1) ภาษาไทย 12 หน่วยการเรียน

2) วิทยาศาสตร์ 9 หน่วยการเรียน

3) คณิตศาสตร์ 6 หน่วยการเรียน

4) สังคมศึกษา 6 หน่วยการเรียน

5) สุขศึกษา 3 หน่วยการเรียน

6) ศาสนปฏิบัติ 12 หน่วยการเรียน

7) ภาษาบาลี 15 หน่วยการเรียน

8) ธรรมวินัย 9 หน่วยการเรียน

วิชาบังคับเลือก ให้เลือกจากรายวิชาสังคมศึกษา

วิชาเลือกเสรี ให้เลือกจากรายวิชาบังคับแกน

การจัดการเรียนการสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง 3 โดยไม่เก็บเงินบำรุงการศึกษานี้ กรมการศาสนาจะจัดสรรเงินงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายรายหัวละ 1,000 บาท ให้แก่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

2.2.6 กระทรวงมหาดไทย

โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

ทางเทศบาล กระทรวงมหาดไทย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาเป็นหน่วยงานสุดท้าย ตามมติคณะรัฐมนตรี เดือนกันยายน 2533 ให้โรงเรียนเทศบาลดำเนินการจัดสอน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534 ซึ่งเริ่มดำเนินการใน 12 เทศบาล จำนวน 13 โรงเรียน ที่มีความพร้อมก่อน และได้รับความร่วมมือจากกระทรวงศึกษาธิการเป็นอย่างดี มีโรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นโรงเรียนพี่เลี้ยง พยายามให้นักเรียนได้เรียนตามความต้องการของตนเองและท้องถิ่นซึ่งเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้น และช่วยแก้ไขปัญหาสังคมเมืองอีกด้วย

2.2.7 กองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา ช่วยเหลือเด็กที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา

กรมสามัญศึกษายังมีหน้าที่จัดการศึกษาสงเคราะห์และการศึกษาพิเศษ เพื่อช่วยเหลือเด็กและผู้ปกครองที่มีสภาพปัญหาพิเศษ ซึ่งขาดโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนปกติทั่วไป ให้ได้ศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กที่

มีปัญหาพิเศษเหล่านี้ได้รับการศึกษาที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ความสามารถพึ่งตนเองได้ รวมทั้งให้สามารถมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกของชุมชนและประเทศชาติ

ในปีการศึกษา 2534 มีโรงเรียนการศึกษาพิเศษ 16 โรงเรียน รับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้ 170 คน โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ 26 โรงเรียน รับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ได้ 1,940 คน

2.3 โครงการขยายโอกาสทางการศึกษาของกรมสามัญศึกษา

ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) กรมสามัญศึกษาได้บรรจุโครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กไว้ในแผนงานบริหารการมัธยมศึกษา โดยมีหลักสำคัญว่า จะปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้น และทัดเทียมกัน เร่งรัดการจัดการศึกษาเพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม โดยเน้นเรื่องความเสนอภาคทางการศึกษาและการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษา กรมสามัญศึกษาได้ตั้งเป้าหมายปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 240 โรง โดยแบ่งโรงเรียนที่เข้าโครงการเป็น 3 รุ่น คือ รุ่นที่ 1 จำนวน 83 โรง รุ่นที่ 2 จำนวน 86 โรง และรุ่นที่ 3 จำนวน 71 โรง

ผลที่ได้รับจากโครงการทำให้โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กที่ห่างไกลได้รับการพัฒนาและได้รับงบประมาณที่จะปรับปรุงโรงเรียนเพิ่มขึ้นแต่ก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการของโรงเรียนและชุมชน โดยเฉพาะการยกเว้นเงินบำรุงการศึกษาให้นักเรียนที่เข้าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่กำหนดว่าร้อยละ 50 ของนักเรียนที่เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ซึ่งไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่ขาดแคลน

ในปีการศึกษา 2529 ซึ่งเป็นปีที่สิ้นแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5 พบว่า กระทรวงศึกษาธิการรับนักเรียนเข้าเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในระบบได้เพียง 417,408 คน หรือร้อยละ 40 ของจำนวนนักเรียนที่จบชั้นประถมปีที่ 6 ทั่วประเทศ ดังนั้นยังมีนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อีกจำนวนถึงร้อยละ 60 ไม่ได้เรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษาซึ่งมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ได้พยายามเพิ่มอัตราการเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ให้สูงขึ้น

วพ
LB
ส152
ฉ.1
ก 50961
หอสมุดกลาง
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) กรมสามัญศึกษา มีนโยบายที่จะกระจายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นไปสู่ชนบท โดยจัดทำโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นโครงการเพิ่มเติมในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 6 ที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2530 และคณะรัฐมนตรีได้ประชุมพิจารณามีมติเห็นชอบโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2530

2.3.1 วัตถุประสงค์

1) เพื่อให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้เข้าเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีจำนวนสูงขึ้นโดยเฉพาะในเขตชนบทยากจน

2) เพื่อลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเฉพาะในเขตชนบทยากจน

3) เพื่อให้นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีโอกาสช่วยหลือตนเองหรือช่วยผู้ปกครองประกอบงานอาชีพ

4) เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และไม่ประสงค์จะศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นในระบบโรงเรียน สามารถประกอบอาชีพตามสภาพทรัพยากรและงานอาชีพในท้องถิ่น

2.3.2 เป้าหมาย

1) นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตชนบทยากจนระดับตำบล ได้เข้าศึกษาต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 30 ภายในปี 2534 ทั้งนี้จะมีผลทำให้จำนวนร้อยละของนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของกรมสามัญศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 50

2) ผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียนเขตชนบทยากจนระดับตำบล ได้รับยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา และลดค่าใช้จ่ายในเรื่องค่าหนังสือเรียน อุปกรณ์และกิจกรรมต่าง ๆ

3) นักเรียนในโรงเรียนเขตชนบทยากจนระดับตำบล สามารถเดินทางไปเรียนที่โรงเรียนใกล้บ้านในระยะทางไม่เกิน 10 กิโลเมตร หรือมีความสะดวกในการเดินทาง

4) นักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนเขตชนบทยาก

จน ระดับตำบล มีโอกาสช่วยเหลืองานบ้านหรือช่วยผู้ปกครองประกอบงานอาชีพได้ในช่วงเวลาครึ่งวันหรือในช่วงเวลาเร่งรัดในการทำงานอาชีพของผู้ปกครอง

5) นักเรียนที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโครงการนี้ที่ไม่ประสงค์จะศึกษาต่อในระบบโรงเรียนมีงานทำ โดยเฉพาะในงานอาชีพตามแนวทางการประกอบอาชีพของผู้ปกครองหรืองานอาชีพที่ประกอบได้ในท้องถิ่น

2.3.3 หลักการและวิธีการดำเนินงานของโครงการ

1) จัดทำแผนงาน/โครงการนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อขออนุมัติในหลักการให้เป็นแผนงานโครงการระดับชาติ การดำเนินการให้มีการประสานงานและร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างบุคลากรหลักของกระทรวงและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด พัฒนากรจังหวัด นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เกษตรจังหวัด สหกรณ์จังหวัด แรงงานจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด ศึกษาธิการเขต ศึกษานิเทศก์เขต ศึกษาธิการจังหวัด ประธานคณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัด ผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการและพระภิกษุสงฆ์ ฯลฯ รวมทั้งการประสานงานให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกันทั้งในภาครัฐบาลและเอกชนด้วย

2) ดำเนินงานโดยใช้โครงสร้างการบริหารงานที่มีอยู่แล้วในปัจจุบัน คือ คณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัด (สศจ.) คณะอนุกรรมการศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมจังหวัด และคณะกรรมการพัฒนาจังหวัด (กพจ.) สำหรับคณะทำงานที่จำเป็นต้องตั้งขึ้นใหม่ให้จัดตั้งขึ้นในระดับกรม คือ คณะกรรมการการบริหารโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตชนบทยากจนของกรมสามัญศึกษา มีการดำเนินงานภายใต้การแนะนำของคณะกรรมการนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษา คณะกรรมการที่ปรึกษาการบริหารและพัฒนางานและคณะกรรมการจัดการศึกษาของกรมสามัญศึกษา

3) กำหนดให้มีการปรับปรุง พัฒนาและบริหารหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้นให้สามารถจัดสอนในรูปแบบกึ่งระบบโรงเรียนเพิ่มขึ้นอีกรูปแบบหนึ่ง โดยจัดสอนวิชาสามัญเต็มตามหลักสูตรเพียงครึ่งวัน ส่วนอีกครึ่งวันให้จัดสอนวิชาอาชีพ โดยให้นักเรียนได้เรียนวิชาอาชีพภาคทฤษฎีที่โรงเรียนและเรียนวิชาอาชีพภาคปฏิบัติที่ไร่ นา สวน สถานประกอบการ

หรือช่วยผู้ปกครองในการประกอบอาชีพ ทั้งนี้การแบ่งเวลาเรียนภาคทฤษฎีและฝึกปฏิบัติวิชาอาชีพจะพิจารณาตามความเหมาะสมของแต่ละอาชีพสำหรับวิชาสามัญที่จัดสอนเพียงครึ่งวันนั้น จะต้องสอน และสร้างพื้นฐานความรู้ให้เพียงพอและสามารถศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นได้ พร้อมกันนั้นก็จัดให้มีการปรับปรุงหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้สามารถเชื่อมต่อกันหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นที่ได้ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้ได้

นอกจากนี้อาจกำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนในอีกลักษณะหนึ่ง คือ จัดเวลาเรียนตามความเหมาะสมกับฤดูกาลในการประกอบอาชีพของผู้ปกครอง โดยมุ่งหวังให้นักเรียนสามารถช่วยผู้ปกครองในการประกอบอาชีพได้อย่างเต็มที่

4) วิชาอาชีพที่มุ่งส่งเสริมให้นักเรียนในโครงการได้เรียน เป็นวิชาอาชีพที่เน้นหนักในลักษณะสำคัญ 4 ประการคือ

(1) อาชีพตามแนวการประกอบอาชีพของผู้ปกครอง

(2) อาชีพต่าง ๆ ที่สามารถดำเนินการได้โดยมีทรัพยากรและหรือมีวิทยากรในท้องถิ่นเกื้อหนุน

(3) อาชีพต่าง ๆ ตามความต้องการและความจำเป็นของชุมชน

(4) อาชีพต่าง ๆ ที่ดำเนินการในฐานะเป็นเครือข่ายของหน่วยผลิตใหญ่

5) การเรียนวิชาอาชีพ ในช่วงเวลาครึ่งวันบ่ายให้จัดสอนวิชาอาชีพภาคทฤษฎีหรือฝึกปฏิบัติงานอาชีพตามที่กำหนดไว้ในรายละเอียดของหลักสูตรวันละประมาณ 1 คาบ (1 ชั่วโมง) จากนั้นให้นักเรียนกลับไปช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพหรือฝึกปฏิบัติงานอาชีพที่ได้เรียนตามความเหมาะสม

6) โครงการนี้มุ่งส่งเสริมให้นักเรียนได้ศึกษาและฝึกปฏิบัติในวิชาอาชีพที่เป็นอาชีพของผู้ปกครองและอาชีพท้องถิ่นต่าง ๆ ดังนั้นการสำรวจทรัพยากรท้องถิ่นและการประสานงานกับวิทยากรภายนอกโรงเรียนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลสนเทศในการกำหนดหลักสูตรรายวิชากระบวนการเรียนการสอน กิจกรรมการศึกษา การฝึกงาน การส่งเสริมการประกอบอาชีพของนักเรียน ซึ่งจะได้จัดให้วิทยากรเหล่านี้เข้ามาช่วยในการสอนวิชาอาชีพ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อเป็นแบบอย่างในการศึกษาวิชาอาชีพของนักเรียน ทั้งนี้บทบาทของครูผู้สอนจะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปในทางเป็นผู้ประสานงาน

ผู้ช่วยเหลือ และผู้ร่วมสอนกับวิทยากรอย่างใกล้ชิด มิใช่เป็นผู้สอนผู้ให้ความรู้เพียงอย่างเดียว

7) เพื่อเป็นการช่วยเหลือผู้ปกครองนักเรียนในโรงเรียนเขตชนบทยากจนระดับตำบลได้มีส่วนลดค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนของเด็ก โครงการนี้ได้กำหนดให้มีการยกเว้นการเก็บเงินบำรุงการศึกษา ให้ความช่วยเหลือในเรื่องหนังสือยืมเรียนและอุปกรณ์การเรียนตามความเหมาะสม และมีการจัดกิจกรรม เพื่อช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนและอุปกรณ์การเรียนตามความเหมาะสมและมีการจัดกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนเขตชนบทยากจน ระดับตำบลโดยใช้งบประมาณของกรมสามัญศึกษาหรือกรมอื่นในกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งได้รับความช่วยเหลือจากเงินนอกงบประมาณของกรมสามัญศึกษาและจากโครงการในโรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง

8) งบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการนี้ กรมสามัญศึกษาจะต้องตั้งงบประมาณขึ้นเฉพาะเพื่อชดเชยการยกเว้นการเก็บเงินบำรุงการศึกษา การจัดหนังสือยืมเรียนและอุปกรณ์การเรียนและการจัดงบประมาณเป็นค่าตอบแทนสำหรับวิทยากรท้องถิ่น รวมทั้งงบประมาณด้านอัตรากำลังครูและลูกจ้าง งบประมาณค่าก่อสร้าง ค่าครุภัณฑ์สำนักงานละครุภัณฑ์การศึกษาประกอบวิชาชีพท้องถิ่นตามความเหมาะสมในปีงบประมาณ 2530 กรมสามัญศึกษาไม่ได้จัดตั้งงบประมาณเพื่อดำเนินงานโครงการนี้จะต้องเจียดจ่ายจากงบประมาณปกติของกรมสามัญศึกษาไปก่อนสำหรับปีงบประมาณ 2531 เป็นต้นไปจะตั้งงบประมาณสนับสนุนและดำเนินงานโครงการนี้ตามเป้าหมายและกิจกรรมที่กำหนดไว้ตามโครงการ

9) กลุ่มเป้าหมายในโครงการ คือ โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตชนบทยากจนในช่วงแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) จำนวน 718 โรง จำแนกเป็นรายปี ดังนี้

ปี พ.ศ. 2530 ในท้องที่ 38 จังหวัด จำนวน 225 โรง
พ.ศ. 2531 ในท้องที่ 42 จังหวัด จำนวน 318 โรง
พ.ศ. 2532 ในท้องที่ 42 จังหวัด จำนวน 400 โรง
พ.ศ. 2533 ในท้องที่ 42 จังหวัด จำนวน 506 โรง
พ.ศ. 2534 ในท้องที่ 72 จังหวัด จำนวน 718 โรง

จำนวนนักเรียน ในปี 2534 (30% ของนักเรียน ในพื้นที่บริการ)

ม. 1 129,245 คน

ม. 2 83,505 คน

ม. 3 59,440 คน

รวม 272,190 คน

งบประมาณในปี 2534 224,452,200 บาท

10) จัดให้มีการประชุมชี้แจงหลักการวิธีการดำเนินงานและการประสานงานเพื่อขอความร่วมมือในการดำเนินงานตามโครงการแก่บุคลากรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในกรมสามัญศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการ และนอกกระทรวงศึกษาธิการ พร้อมทั้งจัดให้มีการติดตาม กำกับดูแลนิเทศและประเมินผลงาน รวมทั้งการส่งเสริม เผยแพร่ ยกย่องผลงานดีเด่นและการประชาสัมพันธ์ตามโครงการนี้เพื่อให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

11) การบริหารหลักสูตร โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตชนบทในโครงการจะต้องจัดให้มีการบริหารหลักสูตรเป็น 2 รูปแบบคือ

(1) การบริหารหลักสูตรในรูปแบบปกติ เช่นเดียวกับโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นทั่วไป

(2) การบริหารหลักสูตรในรูปแบบกึ่งระบบโรงเรียนให้นักเรียนวิชาสามัญเต็มหลักสูตรเพียงครึ่งวัน ส่วนอีกครึ่งวันให้เรียนวิชาอาชีพและการฝึกปฏิบัติงานอาชีพช่วยเหลืองานอาชีพของบิดามารดาหรืออาจจัดให้มีการเรียนในอีกลักษณะหนึ่ง คือจัดเวลาเรียนและการหยุดพักเรียนตามความเหมาะสมกับฤดูกาลของการประกอบอาชีพของผู้ปกครอง

12) การบริหารหลักสูตรแบบกึ่งระบบโรงเรียน

โดยหลักการอาจดำเนินการได้ 2 ทางคือ

(1) จัดให้นักเรียนเรียนวิชาสามัญเต็มหลักสูตรเพียงครึ่งวัน ครึ่งวันหลังให้เรียนวิชาอาชีพและฝึกปฏิบัติงานอาชีพหรือช่วยเหลืองานอาชีพของบิดามารดา

(2) จัดให้มีการเรียนและหยุดพักเรียนตามความเหมาะสมกับความจำเป็นที่จะต้องช่วยเหลือการประกอบอาชีพของบิดามารดา เช่น หยุดพักการเรียน 5 วันเต็มเพื่อ

ช่วยบิดามารดาหรือฝึกงานอาชีพแล้วมาเรียนเต็มวันตามจำนวนวันที่ขาดไป

เพื่อให้นักเรียนได้เรียนเต็มตามหลักสูตรภายในเวลาครึ่งวันโรงเรียนสามารถจัดดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

(1) จัดการเรียนการสอนวิชาสามัญวันละ 4 คาบในภาคเช้า ในภาคบ่ายจัดสอนวิชาการงานและกิจกรรมวันละ 1 คาบ หลังจากนั้นให้ไปฝึกงานหรือช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพ

(2) กระบวนการเรียนการสอนมีเกณฑ์ปฏิบัติดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการจัดวิชาเรียนแบบครึ่งระบบโรงเรียน

วิชาที่เรียน	จำนวนคาบต่อสัปดาห์	
	เรียนในห้องเรียน	เรียนหรือปฏิบัติงานนอกห้องเรียน
ภาคเช้า		
ภาษาไทย	3	1
สังคมศึกษา	3	2
วิทยาศาสตร์	4	-
คณิตศาสตร์	3	1
พลานามัย	2	1
ศิลปศึกษา	2	-
ภาคบ่าย		
วิชาการงาน	1	3
วิชาอาชีพ	3	3
กิจกรรมแนะแนวและซ่อมเสริม	1	2
รวม	22	13

13) การยกเว้นการชำระเงินบำรุงรักษา

เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามโครงการนี้ ผู้ปกครองไม่ต้องชำระเงินบำรุงการศึกษาให้แก่โรงเรียน โดยปกติผู้ปกครองจะต้องชำระเงินบำรุงการศึกษาต่อนักเรียน 1 คนดังต่อไปนี้

(1)	ค่าระเบียบการและใบสมัคร	5 บาท
(2)	ค่าสมัครเข้าเรียน	10 บาท
(3)	ค่าขึ้นทะเบียนเป็นนักเรียน	10 บาท
(4)	ค่าลงทะเบียนรายวิชาหน่วยการเรียนละ 5 บาท (ต่ำสุด) ภาคเรียนละ 16.5 หน่วย 2 ภาคเรียน	165 บาท
(5)	ค่าวัสดุฝึกหรือค่าภาคปฏิบัติหน่วยการเรียนละ 5 บาท (ต่ำสุด) ภาคเรียนละ 16.5 หน่วย 2 ภาคเรียน	165 บาท
(6)	ค่าบำรุงสุขภาพและห้องพยาบาล 2 ภาคเรียน	20 บาท
(7)	ค่าบำรุงห้องสมุด 2 ภาคเรียน	20 บาท
	รวมทั้งสิ้นประมาณปีละ	395 บาท

รายการเหล่านี้ยังไม่ได้รวมค่าใช้จ่ายอื่น ๆ เช่น ค่าสอบแก้ตัว ค่าออกใบรับรอง ฯลฯ

14) การให้ยืมหนังสือเรียน

เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายแก่ผู้ปกครองในด้านหนังสือเรียนและสมุดแบบฝึกหัด โครงการนี้จะจัดหาหนังสือให้ยืมเรียนและจัดหาสมุดแบบฝึกหัดประกอบการเรียนให้ตามความเหมาะสม

โดยปกติแล้วผู้ปกครองจะต้องเสียเงินค่าหนังสือเรียนและสมุดแบบฝึกหัด รวมทั้งอุปกรณ์การเรียนการสอนประมาณปีละ 400 บาท/คน ซึ่งโครงการนี้จะลดภาระของผู้ปกครองในเรื่องนี้ด้วย

15) การลดค่าใช้จ่ายในด้านการแต่งกายและด้านกิจกรรมต่าง ๆ

โดยระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ นักเรียนจะต้องแต่งกายตามเครื่องแบบที่กระทรวงกำหนดและจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ลูกเสือ ยุวกาชาด กีฬา ชุมนุม

ต่าง ๆ นักเรียนในโครงการจะได้รับการผ่อนผันให้ใช้เครื่องแต่งกายที่มีอยู่แล้วเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องแบบ หากจำเป็นจะต้องมีเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของกิจกรรมใดโครงการนี้จะช่วยดำเนินการจัดหาให้ตามความเหมาะสม

โดยปกติแล้วผู้ปกครองจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในด้านเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายโดยเฉลี่ยประมาณปีละ 1,000 บาท/คน ซึ่งโครงการนี้จะช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองได้อย่างมาก

16) การสร้างที่พักอาศัยของนักเรียนในโรงเรียน

โรงเรียนในโครงการบางโรงจะได้รับการส่งเสริมให้จัดหาที่พักให้แก่นักเรียนตามความเหมาะสมในกรณีที่นักเรียนอยู่ห่างไกลจากโรงเรียนมาก หรือนักเรียนมีปัญหาต่าง ๆ เป็นต้นว่า ขาดผู้อุปการะ โดยให้นักเรียนเหล่านี้เข้ามาพักอาศัยอยู่ในช่วงเวลาเรียนการดำเนินชีวิตประจำวันจะต้องเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในแนวทางปฏิบัติของกรมสามัญศึกษา โดยพื้นฐานหลักการของการให้นักเรียนได้ช่วยตนเองให้มากที่สุดในด้านการอยู่ การกิน พร้อมทั้งการฝึกวิชาชีพลักษณะนิสัยการทำงานและการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านมาตรการนี้ผู้ปกครองอาจต้องมีส่วนร่วมในค่าใช้จ่ายในเรื่องการกินการอยู่บ้างตามความจำเป็น

17) การจัดหน่วยการเรียน

ในกรณีที่กรมสามัญศึกษายังไม่อาจจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นระดับตำบลได้อย่างทั่วถึงหากเป็นการสมควรและเป็นไปตามแนวทางปฏิบัติที่กรมสามัญศึกษากำหนดขึ้นอาจจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนมัธยมศึกษากับโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยใช้ทรัพยากรร่วมในการเปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งนี้ โดย

(1) ใช้ห้องเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

(2) รับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจากนักเรียนที่จบ ป. 6 ของโรงเรียนนั้นและโรงเรียนใกล้เคียง

(3) ขอความร่วมมือครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ และครูอาจารย์ของโรงเรียนประถมศึกษานั้นช่วยดำเนินงานในด้านการบริหารด้านการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรม

การศึกษาโดยกรมสามัญศึกษาส่งครูอาจารย์เข้าร่วมดำเนินการ

ทั้งนี้ให้เป็นไปตามเงื่อนไข แนวทางปฏิบัติ ระเบียบ วิชาการ ที่กรมสามัญศึกษาจะได้ขอความร่วมมือไปยังสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ และได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการให้ดำเนินการได้

18) โครงการโรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง

จะเร่งรัดส่งเสริมโครงการโรงเรียนพี่โรงเรียนน้องของกรมสามัญศึกษาให้โรงเรียนพี่มีส่วนช่วยโรงเรียนน้อง ครอบคลุมโรงเรียนในเป้าหมายของโครงการทั้งหมดโดยเฉพาะในด้าน

(1) หนังสือเรียน สื่อและอุปกรณ์การเรียนรวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้

(2) ครูอาจารย์และวิทยากรเพื่อช่วยเหลือสนับสนุนการเรียนการสอนทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ

(3) โครงการอาหารกลางวัน

(4) เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและเครื่องหมายการเข้าร่วมกิจกรรม

(5) การเสริมสร้างประสบการณ์และขวัญกำลังใจของครูอาจารย์และนักเรียนในโรงเรียนน้อง

(6) การส่งเสริมการประกอบอาชีพ การผลิต การขาย และการมีรายได้ระหว่างเรียน

(7) การเงินตามความจำเป็นและความเหมาะสม

ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามความจำเป็นและความเหมาะสมด้วยหลักการพื้นฐานของโรงเรียนพี่ช่วยโรงเรียนน้อง เพื่อให้โรงเรียนน้องมีพื้นฐานที่เข้มแข็งที่จะพึ่งตนเองได้ต่อไป

19) การสร้างชุดการเรียนด้วยตนเองเพื่อช่วยเหลือการเรียนการสอน

เพื่อช่วยเหลือและส่งเสริมคุณภาพการเรียนทั้งวิชาสามัญและวิชาอาชีพ หน่วยงานของกรมสามัญศึกษาและโครงการโรงเรียนพี่โรงเรียนน้องจะได้จัดสร้างชุดการเรียนด้วยตนเองให้แก่นักเรียนของโรงเรียนในโครงการ ซึ่งนอกจากจะใช้ในการเรียนในห้องเรียนแล้ว ยังสามารถนำไปใช้เรียนด้วยตนเองนอกห้องเรียนหรือที่บ้านได้อีกด้วย หน่วยงานที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ได้แก่

(1) หน่วยศึกษานิเทศก์กรมและหน่วยศึกษานิเทศก์เขตการศึกษา

(2) โครงการทดลองสื่อและนวัตกรรมสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก

(3) โรงเรียนพี่ในโครงการโรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง

20) แนวทางการจัดสอนวิชาชีพ

(1) ลักษณะวิชาอาชีพที่จัดสอน

ก. อาชีพตามแนวทางของบิดามารดา ผู้ปกครอง

ข. อาชีพที่มีทรัพยากรและวิทยากรท้องถิ่นเกื้อหนุน

ค. อาชีพที่เป็นความต้องการของชุมชน

ง. กิจกรรมอาชีพที่เป็นเครือข่ายหน่วยผลิตใหญ่

(2) เนื้อหาสาระในการเรียนการสอน

ก. วิชาอาชีพหลัก เช่น การทำนา การทำสวน การค้าขาย ฯลฯ

ข. วิชาอาชีพเสริมอาชีพหลัก เช่น การทำปุ๋ยหมัก การเพาะเห็ดฟาง การเลี้ยงผึ้ง การซ่อมเครื่องสูบน้ำ ฯลฯ

ค. วิชาเสริมการประกอบอาชีพ เช่น การสหกรณ์ การขาย การจัดการ คุณธรรมในด้านความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความประหยัดและการพึ่งตนเอง

(3) กระบวนการเรียนการสอนจะต้องประกอบด้วยการเรียนทางทฤษฎี การฝึกปฏิบัติและการลงมือกระทำจริงในด้านการผลิตและการขาย

(4) การเรียนการสอนและการฝึกปฏิบัติของนักเรียน ครูผู้รับผิดชอบใช้วิทยากรท้องถิ่นเข้าดำเนินการสอน หรือส่งนักเรียนออกไปรับการสอนการฝึกที่บ้านหรือสถานที่ประกอบการของวิทยากรนั้น ทั้งนี้ภายใต้การร่วมมือช่วยเหลือ ควบคุมของครูผู้รับผิดชอบอย่างใกล้ชิดบทบาทของครูในลักษณะงานเช่นนี้ จึงไม่จำเป็นต้องเป็นผู้สอนหรือผู้บอกเพียงอย่างเดียว แต่จะเป็นผู้ประสานช่วยเหลือ ควบคุม ดูแลให้นักเรียนได้เรียนจากวิทยากรให้ได้ผลอย่างแท้จริง

(5) เพื่อให้การสอนวิชาอาชีพด้วยวิธีการเช่นนี้ประสบผลสำเร็จอย่างดียิ่ง โรงเรียนในโครงการจะต้อง

ก. ดำเนินการสำรวจอาชีพท้องถิ่นของประชาชนและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งบุคลากรที่มีความสามารถหรือมีผลงานดีเด่นทางการอาชีพทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งสามารถมาเป็นวิทยากรในการเรียนการสอนวิชาอาชีพแก่นักเรียนได้

ข. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาความเป็นไปได้ในการสอนวิชาอาชีพท้องถิ่นตามลักษณะและเนื้อหาสาระดังกล่าวข้างต้น

ค. จัดสร้างหลักสูตรและเนื้อหาสาระการเรียนการสอนวิชาอาชีพให้แก่นักเรียนตามลักษณะวิชาอาชีพที่ได้กล่าวแล้ว

ง. ดำเนินการและประสานงาน รวมทั้งขอความร่วมมือจากบุคลากรและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจัดสอนวิชาอาชีพให้แก่นักเรียน

จ. ส่งเสริมการฝึกงานและการลงมือกระทำจริงเพื่อการผลิต รวมทั้งส่งเสริมให้นักเรียนได้ช่วยเหลือการประกอบอาชีพของบิดามารดา

ฉ. ส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์ และการมีรายได้ระหว่างเรียนของนักเรียนด้วยมาตรการและวิธีการต่าง ๆ เช่น การสหกรณ์ การร่วมมือและการช่วยเหลือจากบุคลากรและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งการส่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ไปยังโรงงานหรือร้านค้าต่าง ๆ หากสามารถทำได้ให้เปิดร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของโรงเรียนเองหรือดำเนินการโดยร่วมมือกับโรงเรียน

21) กรมสามัญศึกษาจะต้องเร่งรัดพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายให้สามารถรับช่วงนักเรียนในโครงการนี้ได้มีโอกาสศึกษาต่อสูงขึ้น โดยเชื่อมโยงกับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาและอาชีวศึกษาต่อไป

22) การสร้างความสัมพันธ์กับกระบวนการศึกษานอกโรงเรียน

การศึกษาในรูปแบบกึ่งระบบโรงเรียนนี้เป็นกระบวนการจัดการศึกษาระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในช่วงเวลาที่นักเรียนมิได้เรียนอยู่ในห้องเรียน โดยเฉพาะในภาคบ่ายควรจะได้ส่งเสริมให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนตามโครงการศึกษานอกโรงเรียนตามท้องถิ่นนั้น ๆ ตามความเหมาะสมพร้อมทั้งส่งเสริมให้กิจกรรมตามโครงการการศึกษานอกโรงเรียนได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนให้แก่นักเรียนในโครงการอีกด้วย

23) การส่งเสริมให้โรงเรียนในโครงการกระทำหน้าที่ให้สมบูรณ์หน้าที่ของโรงเรียน

(1) จัดการเรียนการสอน การฝึกและการอบรมเยาวชนตามหลักสูตร

(2) จัดการศึกษานอกโรงเรียนให้แก่เยาวชนและประชาชน รวมทั้งให้บริการชุมชนด้านวิชาการ

(3) นำและร่วมดำเนินการในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งในด้านการรักษาส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมของท้องถิ่น

24) การประสานงานและการร่วมมือช่วยเหลือการดำเนินงานตามโครงการ

(1) โครงการนี้จะสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ต้องได้รับความร่วมมือจากบุคลากรและหน่วยงานหลายฝ่ายในกรมสามัญศึกษา กรมอื่น ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งบุคลากรและหน่วยงานนอกกระทรวงศึกษาธิการทั้งภาครัฐและเอกชน

(2) บุคลากรที่สำคัญนอกกระทรวงศึกษาธิการที่จะต้องขอความร่วมมือช่วยเหลือ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สาธารณสุขจังหวัด เกษตรจังหวัด พัฒนากรจังหวัด แรงงานจังหวัด และเจ้าหน้าที่ถึงระดับตำบล พระ พ่อค้า บุคลากรที่มีความสามารถและผลงานดีเด่นทางการอาชีพ รวมทั้งโรงงาน ไร่ สวน และสถานที่ประกอบการต่าง ๆ ในท้องถิ่น

25) การประเมินผลงานและการส่งเสริมยกย่องเชิดชูเกียรติผลงานดีเด่น

(1) โครงการนี้ดำเนินการในรูปแบบของการทดลอง ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อหาทางส่งเสริมและเตรียมการขยายการศึกษาภาคบังคับเป็น 9 ปี พ.ศ. 2534 จะต้องสรุปผลรายงานรัฐบาลได้ทราบว่ามีความเป็นไปได้เพียงใดในการที่จะประกาศการศึกษาภาคบังคับเป็น 9 ปีในกาลข้างหน้า

(2) จัดให้มีการศึกษา สำรวจ และประเมินผลสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของโรงเรียนและท้องถิ่นในเขตเป้าหมายของโครงการก่อนการดำเนินงานตามโครงการ

(3) จัดให้มีการประเมินปัจจัยนำเข้าและกระบวนการในการดำเนินงานตามโครงการ

(4) จัดให้มีการส่งเสริม สนับสนุน เร่งรัด ปรับปรุง พัฒนาเพื่อให้บังเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดมุ่งหมายของโครงการด้วยการจัดหาอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ และ

การช่วยเหลือทางวิชาการฝึกอบรมบุคลากรให้มีทักษะความสามารถ นิเทศ ตรวจ ติดตามผลให้เกิดขวัญและกำลังใจในการทำงานพร้อมทั้งยกย่องเชิดชูเกียรติผลงานดีเด่นให้เป็นที่ประจักษ์ และเป็นแบบอย่างที่ดีสืบไป

(5) จัดให้มีการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ผลงานเพื่อความร่วมมือและการส่งเสริมโครงการ

(6) จัดให้มีการประเมินผลรวมของผลงานที่ได้รับตามวัตถุประสงค์เป็นระยะโดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2534 เพื่อสรุปการประเมินผลรวมแล้วนำเสนอรัฐบาล ถึงความเป็นไปได้ในการขยายการศึกษาภาคบังคับในโอกาสต่อไป

2.4 การศึกษาเพื่อปวงชน

องค์การระหว่างประเทศ 4 หน่วยงานคือ UNDP UNESCO UNICEF และธนาคารโลกได้ร่วมมือกันดำเนินการเรื่องการศึกษาเพื่อปวงชนของโลกให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงคือ เด็กวัยเรียนระดับประถมศึกษาได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ เยาวชนและผู้ใหญ่ให้ได้มีโอกาสเรียนรู้วิชาและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี และได้จัดประชุมระดับโลก เมื่อวันที่ 5-6 มีนาคม 2533 ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ซิตี้ จอมเทียน พัทยา จังหวัดชลบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ 5 ประการคือ

1) สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ องค์กรต่างประเทศ องค์กรระหว่างประเทศ องค์กรเอกชน ตลอดจนประชาคมโลก ในความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องจัดการศึกษาเพื่อปวงชนให้ลุล่วงไปด้วยดี

2) กระตุ้นให้เกิดการยอมรับในแนวความคิดของการศึกษาเพื่อปวงชนให้กว้างขวางเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการจัดทำแผนพัฒนาประเทศ และแผนปฏิบัติการต่อไป

3) ขอให้ประเทศต่าง ๆ มีคำมั่นสัญญาที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อปวงชนเป็นลำดับแรก

4) กำหนดกรอบสำหรับจัดทำแผนปฏิบัติการที่เป็นสากลอันจะนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างจริงจัง เพื่อให้การศึกษาแก่ปวงชนได้อย่างทั่วถึง

5) ให้ WCEFA (WORLD CONFERENCE ON EDUCATION FOR ALL) เป็น

สนามสำหรับการระดมสรรพกำลังและทรัพยากรของประชาคมโลกให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน อย่างมีสัมฤทธิผล

ปัญหาทรัพยากรมนุษย์ในชนบทที่มีพื้นฐานการศึกษาต่ำโดยเฉพาะกลุ่มผู้ยากจนในชนบทขาดโอกาสที่จะเคลื่อนย้ายเข้ามาสู่การมีงานทำในภาคอุตสาหกรรมและบริการซึ่งต้องการแรงงานที่มีคุณภาพมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพในชนบท โดยมีข้อบ่งชี้ทางด้านการว่างงานของผู้มีการศึกษาระดับต่ำ ดังนี้คือ การว่างงานตั้งแต่ปี 2526-2530 ส่วนใหญ่เป็นการว่างงานของผู้สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาและต่ำกว่า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนที่อาศัยในชนบท มีถึง 321,000 คน ในปี 2526 เพิ่มขึ้นเป็น 740,000 คน ในปี 2530 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2534)

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน ในปี 2533/2534 พบว่าคนในหมู่บ้านชนบท 25,088,922 คน จบการศึกษาภาคบังคับ 22,379.730 คน จบการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น 1,663,015 คน จบการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย 649,391 คน จบการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย 396,786 คน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2534)

ตารางที่ 2 โครงสร้างพื้นฐานการศึกษาของประชาชนในชนบท ปี 2533/2534

ระดับการศึกษา	จำนวน (คน)
จบการศึกษาภาคบังคับ	22,379,730
จบการศึกษามัธยมตอนต้น	1,663,015
จบการศึกษามัธยมตอนปลาย	649,391
จบการศึกษาสูงกว่ามัธยมตอนปลาย	396,786
รวม	25,088,922

ความรู้พื้นฐานของประชาชนถึงระดับประถมศึกษาที่รัฐบาลไทยได้ดำเนินการมานั้น ยังไม่เพียงพอสำหรับการพัฒนาบุคคลเพื่อเตรียมรับกับความเปลี่ยนแปลงและสร้างสังคมไทยที่พึงประสงค์ในอนาคต รัฐจำเป็นต้องเร่งจัดการศึกษาให้ครอบคลุมถึงกลุ่มผู้ที่ด้อยโอกาสหรือพลาดโอกาสทางการศึกษาทั้งที่เป็นเด็กเยาวชนและผู้ใหญ่พร้อมทั้งยกระดับการศึกษาของประชาชนให้มีความรู้พื้นฐานเทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างน้อยโดยเร็ว อาจจัดตามแนวระบบโรงเรียน หรือจัดในลักษณะส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน บริการการศึกษาพื้นฐาน จะครอบคลุมถึงการอบรมดูแลเด็กปฐมวัย การศึกษาเพื่อการรู้หนังสือและคงสภาพการรู้หนังสือ รวมทั้งบริการในการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดและกระจายความรู้ ข้อมูลข่าวสารเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชน

1) นโยบายการจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชนมีดังต่อไปนี้

(1) เร่งกระจายโอกาสการศึกษาพื้นฐานแก่ประชาชนไทยทุกคนอย่างกว้างขวางและทั่วถึงโดยเน้นกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและผู้พลาดโอกาสการศึกษา

(2) เร่งยกระดับความรู้พื้นฐานของประชาชนให้เทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างน้อย

(3) เน้นการปรับปรุงคุณภาพของการจัดบริการการศึกษาพื้นฐานให้สามารถพัฒนาบุคคลให้มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์

(4) จัดการศึกษาพื้นฐานให้มีลักษณะเป็นเครือข่ายของการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

(5) เร่งระดมสรรพกำลังทั้งจากรัฐ เอกชน ท้องถิ่น และชุมชน เพื่อจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน

2) เป้าหมายการดำเนินงาน

(1) จัดและขยายบริการการศึกษาเพื่อขจัดการไม่รู้หนังสือให้ได้ทั้งหมดในปี พ.ศ. 2539

(2) จัดและขยายบริการการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือเทียบเท่า เพื่อให้เด็กที่จบ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นร้อยละ

70 ภายในปี พ.ศ. 2539 และเป็นร้อยละ 100 ภายในปี พ.ศ. 2544

(3) ขยายบริการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อให้เด็กทุกคนได้รับการเตรียมความพร้อมอย่างน้อย 1 ปี ก่อนการศึกษาภาคบังคับ ภายในปี พ.ศ. 2544

(4) ยกระดับสัมฤทธิผลทางการศึกษาของผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ทักษะ เจคติ และพฤติกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมย์ของนโยบายการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชน

(5) จัดวางระบบเครือข่ายศูนย์ข้อมูลประจำชุมชนสำหรับเป็นแหล่งการเรียนรู้ของคนในชุมชนให้กว้างขวาง โดยให้มีการประสานข้อมูลข่าวสารความรู้ระหว่างหน่วยงานทั้งของรัฐ เอกชน และชุมชน ท้องถิ่น ให้แล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. 2539

(6) ขยายบริการให้ความรู้ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการสร้างเจตคติ และค่านิยมเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษาขั้นพื้นฐานและการอบรมเลี้ยงดูเด็กทั้งในด้านโภชนาการ และจิตวิทยาพัฒนาการโดยผ่านสื่อในรูปแบบต่าง ๆ อย่างกว้างขวางทั้งสื่อมวลชนและบริการให้ความรู้อื่น ๆ โดยจัดดำเนินการอย่างต่อเนื่องและให้เป็นระบบ

(7) ดำเนินการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทั้งตามแนวระบบโรงเรียนและการจัดการเรียนรู้ของชุมชนอย่างกว้างขวางโดยดำเนินการอย่างต่อเนื่องและให้เป็นระบบภายในปี พ.ศ. 2544

ความรู้พื้นฐานของประชาชนถึงระดับประถมศึกษาที่รัฐบาลไทยได้ดำเนินการมานั้นยังไม่เพียงพอสำหรับการพัฒนาบุคคลเพื่อเตรียมรับกับความเปลี่ยนแปลงและสร้างสังคมไทยที่พึงประสงค์ในอนาคต รัฐจำเป็นต้องจัดการศึกษาให้ครอบคลุมถึงกลุ่มผู้ด้อยโอกาส หรือพลาดโอกาสทางการศึกษาทั้งที่เป็นเด็กเยาวชนและผู้ใหญ่ พร้อมทั้งยกระดับการศึกษาของประชาชนให้มีความรู้พื้นฐานเทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นอย่างน้อยโดยเร็ว

2.5 สาขาโรงเรียนมัธยมศึกษา

การจัดสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นมาตรการสำคัญที่กรมสามัญศึกษา ใช้ในการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อช่วยให้นักเรียนที่จบชั้น ป. 6 ในพื้นที่ขาดโอกาสทางการศึกษาโดยเฉพาะชนบทห่างไกลสามารถศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาได้ในสถานที่ใกล้บ้าน ซึ่งอาจเป็นอาคารสถานที่ที่ชุมชนจัดให้หรือสาธารณสถานอื่น ๆ เช่น

โรงเรียนประถมศึกษา ศาลาวัด ที่ทำการสภาตำบล โดยมีโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาที่อยู่ไม่ไกลจากสถานที่จัดมากนักเป็นผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษา จัดหาบุคลากรช่วยสอน และวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนให้ รวมทั้งทำหน้าที่ดูแลบริหาร และนิเทศก์ติดตามผลการดำเนินของโรงเรียนสาขา ทั้งนี้โดยกรมสามัญศึกษาจะสนับสนุนโรงเรียนดังกล่าวในด้านงบประมาณดำเนินการ รวมทั้งจัดหาบุคลากรอัตราจ้างชั่วคราวได้ครบตามความเหมาะสม

การจัดตั้งสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษา เป็นการรวมและประสานแนวคิดในเรื่องการจัดตั้งสาขาโรงเรียน โดยเน้นเรื่องการเตรียมการเมื่อจัดตั้งโรงเรียนใหม่กับแนวคิดการจัดหน่วยเรียน ซึ่งเน้นในเรื่องการขยายโอกาสทางการศึกษาเป็นสำคัญ โดยนำลักษณะเด่นซึ่งเป็นข้อดีของแต่ละมาตรการรวมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นการบริหารและการจัดการที่มีลักษณะยืดหยุ่น กล่าวคือ เมื่อจัดตั้งสามารถที่จะยุบ คงอยู่หรือพัฒนาให้เป็นโรงเรียนแห่งใหม่ได้ โดยลักษณะแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

1) เป็นมาตรการที่สามารถดำเนินการได้กว้างขวางครอบคลุมแทบทุกพื้นที่ที่บ้านกับความต้องการเฉพาะหน้า ที่เร่งจะขยายโอกาสทางการศึกษา และยกระดับพื้นฐานการศึกษาของเยาวชนให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นได้อย่างรวดเร็ว

2) เป็นมาตรการที่ประหยัดงบประมาณ โดยเฉพาะงบประมาณการก่อสร้างอาคารสถานที่ จึงลดความเสี่ยงและสูญเปล่า ในการลงทุนทางการศึกษา หากจะมีการจัดตั้งโรงเรียนใหม่แล้ว ไม่มีนักเรียนเข้าเรียนตามแผน

3) เป็นการระดมสรรพกำลังในท้องถิ่น และดึงประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น ทำให้การศึกษาไม่แตกแยกออกจากสังคม และท้องถิ่นที่เด็กอาศัยอยู่ (กรมสามัญศึกษา, 2532)

ดังนั้น การจัดสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษา เป็นนโยบายของรัฐที่จะพัฒนาการศึกษาให้การสนับสนุนนักเรียน ได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมากขึ้น โดยการรวมมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้การจัดสาขามัธยมศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และแก้ไขข้อจำกัดในการจัดการมัธยมศึกษาในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการจัดสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษาได้กำหนดไว้ 4 ประการ (กรมสามัญศึกษา, 2532) คือ

1) เพื่อให้นักเรียนที่จบชั้น ป. 6 ในชนบทห่างไกลเข้าศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมากขึ้น

2) เพื่อให้นักเรียนในชนบทมีโอกาสศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในสถานศึกษาที่มีคุณภาพ และใกล้บ้าน

3) เพื่อให้การลงทุนทางการศึกษาของรัฐคุ้มค่า และลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา

4) เพื่อระดมทรัพยากรทางการศึกษาให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาของท้องถิ่นมากขึ้น

วิธีดำเนินการของการจัดสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษา ได้กำหนดไว้ดังนี้ (กรมสามัญศึกษา, 2532)

1) กรมสามัญศึกษาเสนอโครงการ จัดสาขาโรงเรียนผ่านกระทรวงศึกษาธิการให้คณะรัฐมนตรีอนุมัติ

2) กรมสามัญศึกษาร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมการศึกษานอกโรงเรียน และกรมวิชาการ เป็นต้น จัดทำคู่มือแนวปฏิบัติการดำเนินจัดสาขาโรงเรียนแล้วส่งโครงการจัดสาขาโรงเรียนพร้อมคู่มือดังกล่าวไปยังจังหวัดและคณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัด

3) คณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัด ศึกษาโครงการและคู่มือแนวปฏิบัติการดำเนินการจัดสาขาโรงเรียน และร่วมกันจัดทำแผนการจัดสาขาโรงเรียนระดับจังหวัดให้สอดคล้องกับโครงการจัดสาขาโรงเรียนของกรม

4) คณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัด เสนอแผนการจัดสาขาโรงเรียนของจังหวัดและรายงานที่จัดสาขาให้คณะกรรมการการศึกษา การศาสนาและการวัฒนธรรมให้ความเห็นชอบ เพื่อการประสานงาน และร่วมมือในการดำเนินงานพร้อมเสนอกรมเพื่ออนุมัติ

5) กรมสามัญศึกษาจัดสรรงบประมาณให้แก่โรงเรียนสาขา โดยให้ครอบคลุมถึงการบริหาร การจัดการเรียนการสอน บุคลากร การจัดอบรม การประชุมและสัมมนา

บุคลากรที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

6) กรมสามัญศึกษาจัดประชุมสัมมนาผู้แทนจากสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด ศึกษานิเทศก์เขตและผู้บริหารโรงเรียนที่จัดสาขาโรงเรียน เพื่อให้มีความเข้าใจการดำเนินงานตามโครงการ

7) คณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัดประสานงานถึงโรงเรียนที่จัดสาขาโรงเรียน โรงเรียนพี่เลี้ยงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อวางแผนและดำเนินการโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ

8) คณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัดประสานงานกับศึกษานิเทศก์เขตจัดประชุมสัมมนาครูผู้สอนในโรงเรียนสาขาให้เข้าใจ หลักการหลักสูตรที่เหมาะสมกับท้องถิ่น การพัฒนาขบวนการเรียนการสอน และการบริหารสาขาโรงเรียน

9) กรมสามัญศึกษา และคณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัด ประสานงานกับผู้ตรวจราชการกรม ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียนที่จัดสาขาโรงเรียน และผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้มีการนิเทศ และพัฒนางานเป็นระยะ

10) คณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัด และกรมสามัญศึกษา ติดตามประเมินผลและสรุปรายงานการดำเนินงานเสนอจังหวัด กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับ และประชาสัมพันธ์ให้บุคคลทั่วไปทราบ

เกณฑ์การจัดตั้งและยุบเลิกการจัดสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษา มีแนวทางดังต่อไปนี้ (กรมสามัญศึกษา, 2532)

กรมสามัญศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบในการอนุมัติการจัดตั้งการยุบเลิก การควบคุมส่งเสริม การดำเนินการ และงบประมาณ รวมทั้งให้โรงเรียนมัธยมศึกษาจัดสาขาเป็นผู้ออกเอกสารที่สำคัญทางราชการคือ ใบรับรองและประกาศนียบัตรให้กับนักเรียนที่จบการศึกษาจากสาขา

การจัดตั้งและยุบเลิกมีแนวดำเนินการดังนี้

1) การจัดตั้งสาขา ให้คณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัดเป็นผู้พิจารณาคัดเลือกและจัดอันดับ พร้อมจัดโรงเรียนมัธยมศึกษาอื่น ๆ ในจังหวัดเป็นโรงเรียนพี่เลี้ยงร่วมรับผิดชอบ โดยความเห็นชอบของคณะทำงานระดับจังหวัด และเสนอเรื่องให้กรมพิจารณาเพื่ออนุมัติ

2) การยุบเลิกสาขา ให้คณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัด โดยความเห็นชอบของคณะทำงานระดับจังหวัด เสนอความเห็นตามสายงานให้กรมพิจารณาเพื่ออนุมัติ ซึ่งดำเนินการได้ 2 กรณี ดังนี้

(1) โรงเรียนที่จัดสาขา เสนอขอยุบเลิกพร้อมเสนอข้อมูล และเหตุผลให้คณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัดพิจารณา

(2) คณะกรรมการสามัญศึกษาจังหวัด เสนอขอยุบเลิกตามเหตุผลและความจำเป็น เช่น โรงเรียนที่เป็นสาขาไม่สามารถรับนักเรียนชั้น ม. 1 ได้ 3 ปีติดต่อกัน

สำหรับในช่วงแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) กรมสามัญศึกษาได้กำหนดนโยบายการจัดมัธยมศึกษาไว้ ดังนี้

1) กระจายความเสมอภาคทางโอกาสเข้าศึกษาต่อ โดยเน้นขยายการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในพื้นที่ที่มีอัตราการเรียนต่อต่ำและให้คลุมพื้นที่ชนบทยากจนและถิ่นทุรกันดารให้ได้อัตราการเรียนต่อของนักเรียนจบ ป. 6 ต่อ ม.1 ทั้งประเทศ ประมาณร้อยละ 60

2) ให้เร่งรัด การพัฒนาระบบการรับนักเรียนเข้าเรียนต่อ เพื่อให้เด็กที่เสียเปรียบทางเศรษฐกิจและสังคมมีโอกาสได้เข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐบาลมากขึ้น

3) ปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาให้มีคุณภาพมาตรฐานทัดเทียมกัน โดยกำหนดให้มีมาตรการการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ให้โรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ที่เสียเปรียบทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก และโรงเรียนชนบทห่างไกล พร้อมทั้งสนับสนุนให้กลุ่มโรงเรียนและโรงเรียนที่อยู่ใกล้กันช่วยเหลือกันและใช้ทรัพยากรร่วมกัน

4) ให้เร่งรัดและส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ทั้งในด้านการบริหาร การตรวจ และการนิเทศการศึกษา การบริการ ตลอดจนการเรียนการสอน เพื่อให้สามารถสอนตามหลักสูตรปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และให้มีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอน

5) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน หรือองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการศึกษาให้มากขึ้น

6) ปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพของ

ชุมชนและทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ตามวัย โดยเน้นการเรียนการสอน ในวิชาพื้นฐานอาชีพและวิชาอาชีพมากยิ่งขึ้น จัดให้มีกิจกรรมครบวงจร และให้นักเรียนสามารถนำความรู้ที่เรียนไปประกอบอาชีพอิสระได้ รวมทั้งปลูกฝังความรับผิดชอบสร้างเจตนคตินิสัยในการทำงาน

7) เร่งรัดให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังศีลธรรมและวัฒนธรรมค่านิยม และส่งเสริมให้เยาวชนมีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม รวมทั้งความเป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และความมั่นคงตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

8) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะด้านได้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับสูงเป็นพิเศษ

9) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีศูนย์วิทยาการ การแนะแนวการศึกษาและอาชีพ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนวิชาอาชีพ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

10) เร่งรัดและส่งเสริมให้โรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัด มีความพร้อมในการบริการและร่วมพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในชนบท ทั้งนี้ควรให้การสนับสนุนให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการบริการชุมชน

11) เร่งรัดและส่งเสริมให้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ติดตาม และประมวลข้อมูลทางการศึกษา เพื่อให้การบริหาร การวางแผนการศึกษา รวมทั้งให้โรงเรียนปรับปรุงระบบสารสนเทศของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

12) ปรับปรุงองค์กรและกลไกการบริหารโดยถือหลักการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่หน่วยงาน และสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค เพื่อให้การบริหารการมัธยมศึกษามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

13) ปรับปรุงอัตราการเก็บเงินบำรุงการศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาให้เหมาะสมกับการลงทุนทางการศึกษา และให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น

2.6 การกำหนดโครงสร้างการบริหาร และบทบาทหน้าที่ของบุคลากร

ในการบริหารโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนสาขา หรือโรงเรียนทั่วไป ผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องมุ่งสนองความมุ่งหมายของแผนการศึกษาชาติ จุดหมาย หลักการของหลักสูตร และสนองเจตนารมณ์ของกรมสามัญศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนสาขาจึงต้องร่วมกับผู้บริหารโรงเรียนแม่ และผู้เกี่ยวข้องกำหนดโครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียน และบทบาทหน้าที่ของบุคลากรให้ชัดเจน ดังแนวทางต่อไปนี้

2.6.1 โครงสร้างการบริหารโรงเรียนสาขา

เนื่องจากโรงเรียนสาขามีบุคลากรประจำ จำนวนน้อยอาจทำให้เกิดความรู้สึกว่าไม่เหมาะสมที่จะเขียนเป็นโครงสร้างอย่างเป็นทางการ แต่โครงสร้างการบริหารจะช่วยให้บุคลากรทุกคนมองเห็น "ความเป็นโรงเรียน" ได้ตรงกัน ดังตัวอย่าง

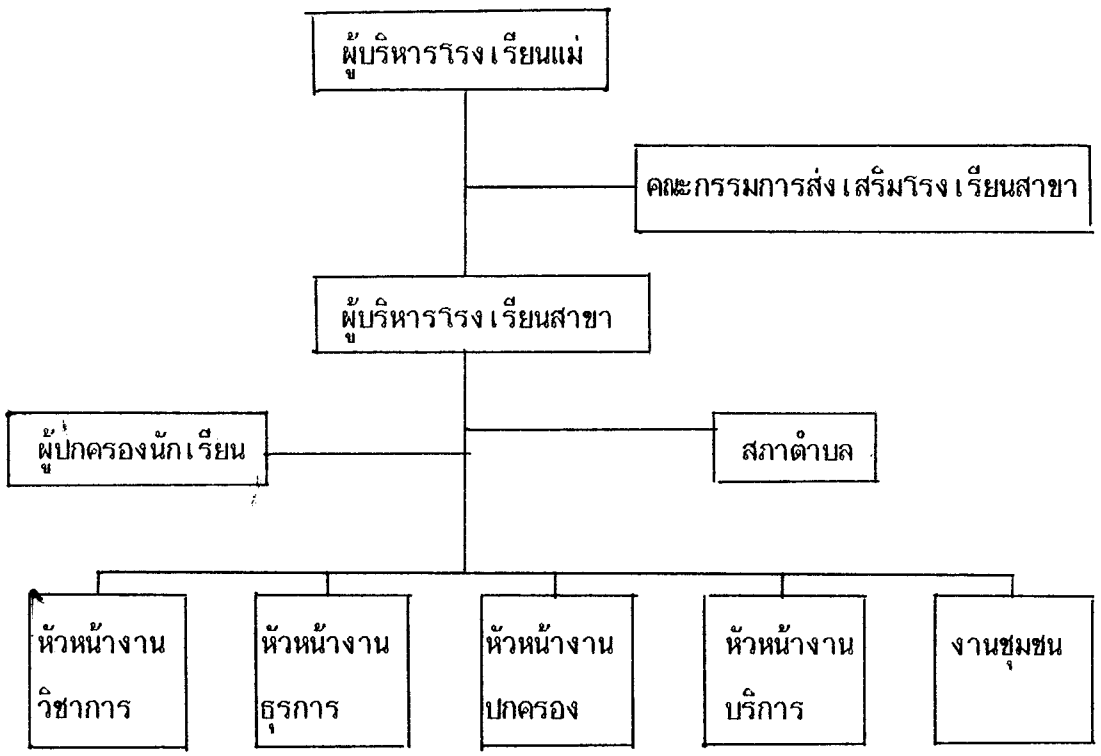

แผนภูมิที่ 1 โครงสร้างการบริหารโรงเรียนสาขา

2.6.2 บทบาทหน้าที่ของบุคลากร

1) ผู้บริหารโรงเรียนแม่

ผู้บริหารโรงเรียนแม่มีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

(1) กำหนดตัวผู้บริหารโรงเรียนสาขา และร่วมกับผู้บริหารโรงเรียนสาขาในการกำหนดตัวบุคลากรที่จะไปทำหน้าที่ประจำที่โรงเรียนสาขา

(2) ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและการดำเนินงานของโรงเรียนสาขา

(3) ควบคุม ดูแล ติดตามผล และสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานของโรงเรียนสาขา

(4) สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน

2) คณะกรรมการส่งเสริมโรงเรียนสาขา

คณะกรรมการส่งเสริมโรงเรียนสาขา ได้แก่ คณะครูอาจารย์ที่ผู้บริหารโรงเรียนแม่แต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยเหลือ ดูแล การจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามนโยบายของโรงเรียนสาขา คณะกรรมการส่งเสริมโรงเรียนสาขามีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

(1) เป็นที่ปรึกษาแก่ผู้บริหารโรงเรียนสาขา ในการกำนดนโยบาย และทิศทางการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนสาขา

(2) ประสานสัมพันธ์กับผู้บริหารโรงเรียนสาขา และครูอาจารย์เพื่อรับทราบปัญหาและให้ความร่วมมือในการแก้ไข

3) ผู้บริหารโรงเรียนสาขา

ผู้บริหารโรงเรียนสาขา ได้แก่ ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้บริหารโรงเรียนแม่ให้ทำหน้าที่จัดการศึกษาที่โรงเรียนสาขา หรือเป็นผู้ปฏิบัติงานในฐานะผู้บริหารโรงเรียนสาขาที่ต้องรับผิดชอบการดำเนินงานทางด้านวิชาการของโรงเรียนสาขา ดังนี้

(1) บริหาร จัดการ หรือวางแผน การดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายที่ได้รับความเห็นชอบจากโรงเรียนแม่

(2) ประสานงาน ประสานแผน ประสานบุคลากรกับคณะกรรมการส่งเสริมโรงเรียนสาขา

(3) ดำเนินงาน และกำกับการดำเนินงานทางด้านวิชาการ และสนับสนุนงานวิชาการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

(4) เป็นผู้นำของครูอาจารย์ในโรงเรียนสาขา ในการประสานงานประสานสัมพันธ์กับสภาตำบล และชุมชน

4) หัวหน้างาน

หัวหน้างานในโรงเรียนสาขา ได้แก่ครูอาจารย์ที่ผู้บริหารโรงเรียนสาขาเสนอผู้บริหารโรงเรียนแม่แต่งตั้งให้ทำหน้าที่หัวหน้างาน ควบคู่ไปกับการสอนตามปกติ ได้แก่ หัวหน้างานวิชาการ ธุรการ งานบริการ งานปกครอง งานชุมชน ในกรณีที่จำนวนครูอาจารย์มีไม่พอกับตำแหน่งอาจพิจารณาให้บางคนรับหน้าที่มากกว่า 1 ตำแหน่ง ก็ได้

2.6.3 การสำรวจสภาพปัจจุบันและความพร้อม

ก่อนเปิดโรงเรียนสาขา และก่อนเปิดภาคเรียนแต่ละปีการศึกษา บุคลากรของโรงเรียนสาขา ควรร่วมกันสำรวจสภาพปัจจุบันและความพร้อมของโรงเรียน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และวางแผนงานทางด้านวิชาการของโรงเรียน ข้อมูลสภาพปัจจุบันและความพร้อมของโรงเรียน ควรประกอบด้วยข้อมูล ต่อไปนี้

1) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนในเขตพื้นที่บริการ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน เช่น จำนวนโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่บริการ จำนวนนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทั้งหมด อาชีพ และรายได้ของผู้ปกครอง วัสดุท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน วิทยากรท้องถิ่น และแหล่งวิชการและสถานประกอบการที่จะนำมาสนับสนุนการเรียนการสอน

2) ข้อมูลความพร้อมของโรงเรียน ได้แก่

(1) สถานที่ตั้งโรงเรียน เช่น โรงเรียนประถมศึกษา ศาลาวัด หรืออาคารชั่วคราวในที่ดินที่จัดทำไว้เป็นการเฉพาะ ซึ่งในกรณีหลังนี้จะต้องทราบว่าที่ดินนั้นเป็นประเภทใด เช่น ที่ดินสาธารณประโยชน์ที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ ที่ดินราชพัสดุ หรือที่ดินบริจาค ทั้งนี้เพื่อการจัดทำเอกสารสิทธิ์ที่ถูกต้องต่อไป

(2) อาคารสถานที่ เช่น ขนาดพื้นที่ใช้สอยห้องเรียน ห้องพักครู ห้องส้วม และพื้นที่อื่น ๆ ที่จะใช้สำหรับการเรียนการสอน

(3) บุคลากร เช่น จำนวนครูอาจารย์ และนักการภารโรง ที่จะมาปฏิบัติงานที่โรงเรียนสาขาทั้งที่จะมาประจำ ณ โรงเรียนสาขา หรือมาสอนเป็นครั้งคราว พร้อมทั้งวุฒิ วิชาเอก วิชาโท ตลอดจนความสามารถพิเศษ

(4) งบประมาณ เช่น งบประมาณที่จะได้มาในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ งบประมาณของโรงเรียนสาขา ที่กรมสามัญศึกษาจัดสรรให้ โดยให้โรงเรียนแม่เป็นผู้บริหารงบประมาณ งบประมาณที่ได้จากเงินบำรุงการศึกษาของโรงเรียนแม่ และเงินบริจาค เป็นต้น

(5) สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ เช่น สื่อวัสดุ อุปกรณ์ ของโรงเรียนแม่ที่จะนำไปใช้ที่โรงเรียนสาขา ทั้งที่จะนำไปใช้ประจำ และหมุนเวียนไปใช้ รวมทั้งสื่อวัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ ที่ผู้บริหารโรงเรียนแม่และบุคลากรของโรงเรียนสาขา สามารถจะจัดทำมาได้ เช่น หลักสูตร คู่มือครู หนังสือยืมเรียน และสื่ออุปกรณ์การสอนในรายวิชาต่าง ๆ เป็นต้น

อนึ่ง ในการสำรวจเพื่อให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ดังกล่าว สามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น ใช้แบบสำรวจ สอบถาม หรือใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมา เมื่อได้ข้อมูลต่าง ๆ มาแล้ว ควรจัดกระทำให้เป็นเอกสารหลักฐานที่สามารถนำมาใช้วิเคราะห์วางแผน นำไปใช้ประสานงานในการขอความร่วมมือจากชุมชน สภาตำบล โรงเรียนประถมศึกษา เอกชน และหน่วยงานอื่น ๆ ได้

2.6.4 การประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจ

โรงเรียนสาขาเป็นโรงเรียนที่ขึ้นตรงต่อโรงเรียนแม่และเป็นโรงเรียนที่มุ่งเน้นการขยายโอกาสทางการศึกษาให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมากขึ้น ภาระหน้าที่หลักอย่างหนึ่งก็คือ การประชาสัมพันธ์ และสร้างความเข้าใจให้ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้เกี่ยวข้องให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักในความสำคัญของโรงเรียนสาขา และให้ความร่วมมือกับโรงเรียนด้วยความเต็มใจ ทั้งก่อนและหลังการเปิดโรงเรียนแล้ว

ในการประชาสัมพันธ์ และสร้างความเข้าใจดังกล่าว โรงเรียนควรพิจารณาดำเนินการดังนี้

1) ผู้บริหารโรงเรียนสาขาจัดประชุมชี้แจงครูอาจารย์ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติ

งานที่โรงเรียนสาขา เพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

(1) นโยบาย เหตุผล ความจำเป็นในการจัดตั้งโรงเรียนสาขา ของกรมสามัญศึกษา

(2) บทบาทหน้าที่ของบุคลากรที่ประจำโรงเรียนสาขา

(3) ผลการสำรวจสภาพปัจจุบันและความพร้อมในการเปิดเรียน

(4) การกำหนดตัวผู้รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน

(5) การจัดหาสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน

(6) แนวทางการดำเนินกิจกรรมทางวิชาการในโรงเรียนร่วมกัน

(7) การจัดทำงบประมาณและการบริหารงบประมาณ

(8) ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนแม่และโรงเรียนสาขา

2) ประชาสัมพันธ์ และสร้างความเข้าใจแก่ผู้ปกครอง เช่น ชุมชน และโรงเรียนแม่โดยผู้บริหารโรงเรียนสาขาและคณะ โดยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

(1) ประชุมชี้แจงแก่คณะครู นักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา สภาตำบลและชุมชนที่เกี่ยวข้อง

(2) แจ้งข้อมูล ข่าวสาร ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโรงเรียนทางหอกระจายข่าวของชุมชน

(3) จัดทำจุลสาร แผ่นพับ รายงานข้อมูลความเคลื่อนไหวของโรงเรียนให้ชุมชนและครูอาจารย์ในโรงเรียนแม่ทราบ

(4) นำนักเรียนร่วมกิจกรรมและบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชน

(5) เป็นแกนนำในการจัดงานประเพณีในท้องถิ่น

(6) ให้ความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนที่ขอความช่วยเหลือ

(7) เข้าร่วมประชุมชี้แจงความก้าวหน้า ปัญหา และความต้องการของโรงเรียนต่อสภาตำบล

(8) แจ้งผลการเรียนและผลงานดีเด่นของนักเรียนต่อโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งเป็นโรงเรียนเดิมของนักเรียนและชุมชน

การประชาสัมพันธ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ครูอาจารย์ในโรงเรียนสาขา โรงเรียนแม่ และชุมชนเข้าใจในเจตนารมณ์ของโรงเรียน และช่วยให้การดำเนินงานของโรงเรียนสาขาเป็นไปด้วยดี โดยความร่วมมือ ร่วมใจของทุกฝ่าย

2.7 เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. 2532

เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. 2532 (กรมสามัญศึกษา, 2532) ได้รวมเกณฑ์มาตรฐานโดยมีเนื้อหาสาระสำคัญที่ประกอบด้วยหมวดต่าง ๆ 6 หมวดคือ

หมวดที่ 1 การบริหารทั่วไป

หมวดที่ 2 งานธุรการ

หมวดที่ 3 งานวิชาการ

หมวดที่ 4 งานปกครองนักเรียน

หมวดที่ 5 งานบริการ

หมวดที่ 6 โรงเรียนกับชุมชน

หมวดที่ 1 การบริหารทั่วไป

1) การจัดองค์การ

โรงเรียนดำเนินการต่อไปนี้

(1) การจัดทำแผนภูมิการบริหารโรงเรียน

(2) การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ และมอบหมายงาน

2) การจัดระบบสารสนเทศและแผนปฏิบัติการของโรงเรียน

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การจัดระบบสารสนเทศ

(2) การกำหนดนโยบายและเป้าหมายของโรงเรียน

(3) แผนปฏิบัติการของโรงเรียน

3) การบริหารบุคคล

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การพัฒนาบุคลากร

(2) การประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร

(3) การบำรุงขวัญและให้กำลังใจ

4) การบริหารการเงิน

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การควบคุมและการตรวจสอบ การรับ-การจ่ายเงิน

(2) การประเมินผลการใช้จ่ายเงินตามแผนการใช้จ่าย

5) การบริหารอาคารสถานที่

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การจัดบรรยากาศบริเวณโรงเรียน

(2) การจัดบรรยากาศภายในอาคารเรียนและอาคารประกอบ

(3) การบำรุงรักษาอาคารสถานที่

(4) การรักษาความปลอดภัยอาคารสถานที่

6) การสื่อสารคมนาคม และการประชาสัมพันธ์

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การจัดการสื่อสารคมนาคม

(2) การจัดการประชาสัมพันธ์

7) การประเมินผลงานการบริหารทั่วไป

โรงเรียนดำเนินการประเมินผลงานการบริหารทั่วไปอย่างมีประสิทธิภาพ

หมวดที่ 2 งานธุรการ

1) การวางแผนงานธุรการ

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การรวบรวมและจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานธุรการ

(2) การจัดทำแผนงานธุรการ

2) การบริหารงานธุรการ

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ

(2) การจัดบุคลากรเหมาะสมกับลักษณะงาน

(3) การจัดสถานที่เหมาะสมและปลอดภัย

3) การบริหารงานสารบรรณ

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การลงทะเบียนรับ-ส่งเอกสารและหนังสือราชการ

(2) การโต้ตอบหนังสือราชการ

(3) การเก็บรักษาและทำลายหนังสือราชการ

(4) การจัดการบริการเกี่ยวกับงานสารบรรณ

4) การบริหารงานการเงินและการบัญชี

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การทำหลักฐานการเงินและบัญชี

(2) การเก็บรักษาเงินและเอกสารการเงิน

(3) การใช้จ่ายเงิน

5) การบริหารงานพัสดุ

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การจัดซื้อจัดจ้าง

(2) การจัดทำบัญชีพัสดุ และทะเบียนครุภัณฑ์

(3) การปรับซ่อมและบำรุงรักษาพัสดุ

(4) การตรวจสอบพัสดุประจำปี และการจำหน่ายพัสดุ

6) การบริหารงานทะเบียนและสถิติข้าราชการครูและลูกจ้าง

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การจัดทำทะเบียนประวัติข้าราชการครูและลูกจ้าง

(2) การจัดทำทะเบียนที่ราชพัสดุ

(3) การจัดทำหลักฐานการปฏิบัติราชการ

7) การประเมินผลงานธุรการ

โรงเรียนดำเนินการประเมินผลงานธุรการอย่างมีประสิทธิภาพ

หมวดที่ 3 งานวิชาการ

1) การวางแผนงานวิชาการ

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การรวบรวมและจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานวิชาการ

(2) การทำแผนงานวิชาการ

2) การบริหารงานวิชาการ

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ

(2) การจัดแผนการเรียน

(3) การจัดตารางสอน

(4) การจัดครูเข้าสอนแทน

3) การพัฒนาและส่งเสริมทางด้านวิชาการ

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การพัฒนาและส่งเสริมการเรียนการสอนแบบต่าง ๆ

(2) การจัดสอนซ่อมเสริม

(3) การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอน

(4) การจัดกิจกรรมนักเรียนตามหลักสูตร

(5) การพัฒนาครูทางด้านวิชาการ

4) การจัดการเรียนการสอน

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การจัดแผนการสอนรายวิชา และบันทึกการสอน

(2) การจัดหา จัดทำ ใช้ บำรุงรักษาและส่งเสริมการผลิตสื่อการเรียนการสอน

5) การวัดผลและประเมินผลการเรียน และงานทะเบียนนักเรียน

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การดำเนินการวัดผลและประเมินผลการเรียน

(2) การสร้างและปรับปรุงเครื่องมือการวัดผลการเรียน

(3) การจัดทำให้มีเอกสารและแบบฟอร์มเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลการเรียน

(4) การดำเนินการเกี่ยวกับหลักฐานการวัดผลและประเมินผลการเรียน

(5) งานทะเบียนนักเรียน

6) การประเมินผลงานวิชาการ

โรงเรียนดำเนินการประเมินผลงานวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ

หมวดที่ 4 งานปกครองนักเรียน

1) การวางแผนงานปกครองนักเรียน

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การรวบรวมและจัดทำระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับระเบียบวินัยที่เกี่ยวกับงานปกครองนักเรียน

(2) การทำแผนงานปกครอง

2) การบริหารงานปกครองนักเรียน

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ

3) การส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนมีวินัย คุณธรรม จริยธรรม

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาความประพฤติและระเบียบวินัย

(2) การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม

(3) การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาด้านความรับผิดชอบต่อสังคม

(4) การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

(5) การยกย่องให้กำลังใจแก่นักเรียนผู้ประพฤติดี

4) การแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียน

โรงเรียนดำเนินการแก้ไขพฤติกรรมไม่เหมาะสมของนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

5) การดำเนินการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน

โรงเรียนดำเนินการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

6) การประเมินผลงานปกครองนักเรียน

โรงเรียนดำเนินการประเมินผลงานปกครองนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

หมวดที่ 5 งานบริการ

1) การวางแผนงานบริการ

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การรวบรวมและจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานบริการ

(2) การจัดทำแผนงานบริการ

2) การจัดบริการน้ำดื่ม น้ำใช้

โรงเรียนดำเนินการจัดบริการน้ำดื่ม น้ำใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) การจัดบริการโภชนาการ

โรงเรียนดำเนินการจัดบริการโภชนาการอย่างมีประสิทธิภาพ

4) การจัดบริการสุขภาพอนามัย

โรงเรียนดำเนินการจัดบริการสุขภาพอนามัยอย่างมีประสิทธิภาพ

5) การจัดบริการห้องสมุด

โรงเรียนดำเนินการจัดบริการห้องสมุดอย่างมีประสิทธิภาพ

6) การจัดบริการโสตทัศนอุปกรณ์

โรงเรียนดำเนินการจัดบริการโสตทัศนอุปกรณ์อย่างมีประสิทธิภาพ

7) การจัดบริการแนะแนว

โรงเรียนดำเนินการจัดบริการแนะแนวอย่างมีประสิทธิภาพ

8) การประเมินผลงานบริการ

โรงเรียนดำเนินการประเมินผลงานบริการอย่างมีประสิทธิภาพ

หมวดที่ 6 โรงเรียนกับชุมชน

1) การวางแผนงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การศึกษารวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน

(2) การทำแผนงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

2) การสร้างและเผยแพร่เกียรติประวัติของโรงเรียน

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การกำหนดอุดมการณ์เพื่อสร้างเสริมคุณธรรม ลักษณะนิสัยและความประพฤติ

(2) การสร้างเกียรติประวัติทางด้านวิชาการ

(3) การสร้างเกียรติประวัติทางด้านจริยธรรมและคุณธรรม

(4) การสร้างเกียรติประวัติทางด้านกีฬา

(5) การรวบรวมและเผยแพร่เกียรติประวัติของโรงเรียน

3) การให้บริการชุมชน

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การบริการข่าวสาร

(2) การส่งเสริมสุขภาพอนามัย

(3) การส่งเสริมอาชีพ

(4) การส่งเสริมนันทนาการ

(5) การบริการอาคารสถานที่และวัสดุครุภัณฑ์

(6) การบริการวิชาการ

4) การเป็นผู้นำและให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน

(2) การให้ความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น

5) การได้รับความสนับสนุนจากชุมชน

โรงเรียนดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การจัดตั้งองค์กรเพื่อสนับสนุนโรงเรียน

(2) การช่วยเหลือด้านวิชาการ

(3) การช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์

(4) การช่วยเหลือด้านบริการ

6) การประเมินผลงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

โรงเรียนดำเนินการประเมินผลงานสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

2.8 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบวิธีขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานและโครงการขยายโอกาสทางการศึกษามีจำนวนน้อย โรงเรียนที่เข้าโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาส่วนมากจะเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กอยู่ในชนบท และบางโรงเรียนเคยเข้าโครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก (คปล.) หรือโรงเรียนในโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) ดังนั้นงานวิจัยที่ใกล้เคียงกันนำมาเปรียบเทียบได้ดังนี้

เขตการศึกษา 4 (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่องการประเมินประสิทธิภาพของการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาประเทศปี 2529 ผลการวิจัยในเรื่องการคาดคะเนอัตราการเข้าศึกษาต่อชั้น ม.1 ของนักเรียนที่จบชั้น ป.6 ในช่วงปีการศึกษา 2529-2538 ของเขตการศึกษา 4 พบว่า อัตราการศึกษาต่อใน 3 ปีแรก (ปีการศึกษา 2529-2532) มีแนวโน้มลดลง และจะมีอัตราการศึกษาต่อที่ใกล้เคียงกัน ระหว่างปีการศึกษา 2532-2535 ตั้งแต่ปีการศึกษา 2536-2538 จะมีอัตราศึกษาต่อที่แตกต่างกันมาก การศึกษาอุปสรรคในการขยายโอกาสศึกษาเล่าเรียนเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการคาดคะเนในปี 2529-2538 พบว่า สิ่งสำคัญที่จะเป็นอุปสรรคต่อการขยายโอกาสศึกษาเล่าเรียนในอนาคต คือ การต้องหารายได้ช่วยครอบครัวของนักเรียน ระดับสติปัญญาของนักเรียนเอง ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ปกครอง และจำนวนบุคคลที่อยู่ในความรับผิดชอบ ค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียน อัตราค่าเล่าเรียนสูง ความสะดวกเกี่ยวกับพาหนะ เส้นทางไปโรงเรียน และการบริหารเกี่ยวกับทุนการศึกษาของรัฐมีน้อย การศึกษาอุปสรรคในการขยายโอกาสศึกษาเล่าเรียน สภาพปัจจุบันในเขตการศึกษา 4 พบว่าอุปสรรคที่เกิดจากปัญหาของตัวนักเรียนเองค่อนข้างน้อย อุปสรรคที่เกิดจากปัญหาเกี่ยวกับผู้ปกครอง มีบางปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการขยายโอกาสศึกษาเล่าเรียนค่อนข้างมาก ซึ่งได้แก่ฐานะทางเศรษฐกิจ

จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบ อุปสรรคที่เกิดจากสถานศึกษาอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย และอุปสรรคที่เกิดจากสภาพแวดล้อมชุมชนมีบางปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการขยายโอกาสทางการศึกษาเล่าเรียนของประชาชนในชุมชน นอกจากนี้เป็นปัญหาที่อยู่ในระดับค่อนข้างน้อยและน้อย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2530) ได้ติดตามผลโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตชนบทยากจน 38 จังหวัด ในปีการศึกษา 2530 พบว่า

1) อัตราการเรียนต่อ ม.1 ในปีการศึกษา 2530 เด็กจบ ป.6 ในเขตชนบทยากจน 38 จังหวัด เรียนต่อ ม.1 โรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาร้อยละ 9.1 ในขณะที่เป้าหมายอัตราการเรียนต่อของเด็กจบ ป.6 ในเขตชนบทยากจนที่เรียนต่อ ม.1 โรงเรียนในโครงการเป็นร้อยละ 11.1 อัตราการออกกลางคันของนักเรียน ม.1 โรงเรียนในโครงการ มีอัตราการออกกลางคันร้อยละ 6.8 ในปีการศึกษา 2530 ในขณะที่อัตราการออกกลางคันของนักเรียน ม.1 โดยเฉลี่ยของประเทศในปีการศึกษา 2529 เท่ากับร้อยละ 3

2) การยกเว้นการเก็บเงินบำรุงการศึกษาเด็กเข้าเรียนต่อเพิ่มขึ้นอาจต้องให้ความช่วยเหลือผู้ปกครองในด้านค่าใช้จ่าย จากผลการวิจัยของกรมสามัญศึกษาพบว่า ค่าใช้จ่ายของนักเรียนมัธยมศึกษาเฉลี่ยต่อคนต่อปีเท่ากับ 4,603 บาท และในจำนวนนี้เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัวประมาณร้อยละ 80 ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาประมาณร้อยละ 20

3) การจัดหนังสือให้ยืมเรียน ในปีการศึกษา 2530 จัดให้คนละ 180 บาท ยังไม่อาจกล่าวได้ว่ามาตรการนี้มีผลทำให้ผู้ปกครองส่งเด็กเข้าเรียนเพิ่มขึ้นหรือไม่

4) การบริหารหลักสูตรแบบกึ่งระบบโรงเรียน ผู้ปกครองยังไม่มีความคุ้นเคยและเชื่อมั่นในคุณภาพการเรียนการสอนแบบกึ่งระบบโรงเรียน ความต้องการของกลุ่มตัวอย่างบิดามารดาของนักเรียนมีข้อสังเกตว่า บิดามารดาของนักเรียนที่เรียนกึ่งระบบโรงเรียนร้อยละ 35 ต้องการให้เด็กเรียนแบบปกติ ส่วนบิดามารดาของนักเรียนที่เรียนแบบปกติร้อยละ 25 ต้องการให้เด็กเรียนแบบกึ่งระบบโรงเรียน

5) การยกเว้นการแต่งเครื่องแบบ ผู้ปกครองส่วนหนึ่งยังมีค่านิยมให้นักเรียนแต่ง

เครื่องแบบเพราะเห็นว่าทำให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย

6) งบประมาณของโครงการ ในปีงบประมาณ 2530 กรมสามัญศึกษาใช้งบประมาณในการดำเนินโครงการเป็นเงินทั้งสิ้น 16,727,490 บาท ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 48.32 ของงบประมาณที่ได้ประมาณการไว้ 34.616 ล้านบาท

ณรงค์ ชินสาร (2530) ได้ประเมินการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก เขตการศึกษา 10 พบว่า

1) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานตามโครงการได้แก่

(1) ความยากจนของผู้ปกครอง

(2) ความไม่สะดวกในการเดินทางระหว่างโรงเรียนกับหมู่บ้าน

(3) ผู้ปกครองไม่สนใจการศึกษา

(4) โรงเรียนขาดแคลนครูสอนวิชาชีพที่มีความชำนาญเฉพาะ

(5) ไม่มีสถานประกอบการฝึกวิชาชีพในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่

2) ความต้องการของโรงเรียนและผู้ปกครองนักเรียน

(1) ต้องการยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา

(2) ปรับปรุงเกณฑ์การยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา

(3) มีจักรยานให้ยืมเรียน

(4) ให้ครูออกไปเยี่ยมเยียนผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอ

(5) มีครูสอนวิชาชีพที่มีความชำนาญ

(6) มีครูสนับสนุนการสอนตามเกณฑ์ ก.ค.

(7) ครูได้รับการบำรุงขวัญและกำลังใจ

3) โรงเรียนดำเนินการบรรลุเป้าหมายระดับ "มาก" ในด้าน

(1) การจัดแผนการเรียนและการบริหารหลักสูตร

(2) การประเมินฐานะผู้ปกครองเพื่อยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา

(3) การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

(4) การรณรงค์ให้นักเรียนเข้าเรียนมากขึ้นแต่ไม่เต็มตามแผนการจัดชั้นเรียน

โรงเรียนดำเนินงานบรรลุเป้าหมายระดับ "น้อย" ในด้านการจัดแผนชั้นเรียนเต็มรูปและ

การจัดหนังสือให้ยืมเรียน

นิยม รอดเนียม (2530) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "ความต้องการของประชาชนในการรับบริการชุมชนและการให้การสนับสนุนโรงเรียนมัธยมศึกษา : การศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดศรีสะเกษ" กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ประชาชนในจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ปกครองนักเรียน พบว่าด้านการศึกษา ประชาชนมีความต้องการค่อนข้างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดในการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของนักเรียนและประชาชน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ความต้องการศึกษาผู้ใหญ่อยู่ในลำดับสุดท้าย ด้านเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพประชาชนมีความต้องการด้านนี้สูงสุด ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการช่วยเหลือกิจกรรมชุมชน ด้านอาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ ประชาชนมีความต้องการในระดับค่อนข้างมาก ด้านศิลปวัฒนธรรม ประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการในระดับมากและค่อนข้างมาก ปัญหาและอุปสรรคในการรับบริการชุมชนและการสนับสนุนโรงเรียนมัธยมศึกษา ส่วนใหญ่เป็นปัญหามาจากการสำรวจความต้องการของประชาชนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ปัญหาความยากจนและความรู้ความเข้าใจของประชาชนในการรับบริการและการให้การสนับสนุนโรงเรียน

สมพงษ์ พลสูงเนิน (2531) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สภาพและปัญหาในการดำเนินงานของโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กที่รับนักเรียนได้ต่ำกว่าเป้าหมาย ผลการวิจัยพบว่ามีปัญหาทุกด้านได้แก่ กรมสามัญศึกษาไม่สามารถจัดสรรอัตรากำลังครูอาจารย์ให้ตรงตามที่โรงเรียนต้องการโดยเฉพาะครูอาจารย์ที่สอนวิชาชีพ ขาดแคลนงบประมาณการจัดวัสดุอุปกรณ์การ ศึกษาจัดให้โรงเรียนล่าช้าและไม่เพียงพอ ส่วนการดำเนินงานของโรงเรียนพบว่า มีปัญหาผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา การประเมินฐานะผู้ปกครองนักเรียนเพื่อยกเว้นเงินบำรุงการศึกษาผู้ปกครองไม่ให้ข้อมูลที่เป็นจริงและมีจำนวนนักเรียนเพื่อยกเว้นเงินบำรุงการศึกษามีจำนวนมากกว่าที่กำหนดไว้ หนังสือที่ให้นักเรียนยืมชำรุดสูญหาย การจัดโรงเรียนตามแผนเต็มรูปโรงเรียนรับนักเรียนได้ไม่เต็มตามที่กรมสามัญศึกษากำหนด ครูอาจารย์ไม่มีความรู้ในสาขาวิชาที่สอน

บรรจบ ค่ำคูณ (2532) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "สภาพและปัญหาในการดำเนินงานการขยายโอกาสทางการศึกษาตามมาตรการในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาของ

โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เขตการศึกษา 9" ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนได้ดำเนินงานตามโครงการใน 5 ด้านและพบปัญหา ดังนี้คือ ครูอาจารย์ ไม่เข้าใจโครงการและไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ในการทำงานตามโครงการ การทำแผนงานและแผนปฏิบัติการโครงการ การยกเว้นเงินบำรุงการศึกษาทำให้โรงเรียนขาดความคล่องตัว มีปัญหาในการจัดพาหนะในการเดินทางให้แก่นักเรียน การจัดที่พักอาศัยในโรงเรียนให้แก่นักเรียน โรงเรียนไม่สามารถจัดการนิเทศติดตามและประเมินผลงานของนักเรียนที่บ้านของนักเรียน ผู้ปกครองและนักเรียนไม่เข้าใจและไม่ต้องการเรียนแบบกึ่งระบบโรงเรียน ครูอาจารย์ไม่สามารถผลิตสื่อบทเรียนสำเร็จรูปด้วยตนเองได้ นักเรียนไม่ตั้งใจเรียน และออกกลางคัน การประสานงานกับชุมชนและหน่วยงานในท้องถิ่นไม่ดีเท่าที่ควร

ถนอม ลุนหา (2533) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การประเมินการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดชัยภูมิ" ผลการวิจัยพบว่าการประเมินการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาปรากฏว่า โรงเรียนปฏิบัติงานตามโครงการมาตรการอยู่ในระดับ "มาก" และมีปัญหาอยู่ในระดับ "มาก" 3 ด้านคือ การรณรงค์ให้นักเรียนเข้าเรียนมากขึ้น การยกเว้นเก็บเงินบำรุงการศึกษา และการจัดหนังสือนักเรียนยืมเรียน และโรงเรียนปฏิบัติงานตามมาตรการอยู่ในระดับ "น้อย" และมีปัญหาอยู่ในระดับ "น้อย" 4 ด้านคือ การบริหารหลักสูตรแบบกึ่งระบบโรงเรียน การยกเว้นการแต่งเครื่องแบบนักเรียน การสร้างที่พักของนักเรียนในโรงเรียน และการส่งเสริมให้นักเรียนช่วยตนเองและครอบครัว

ในด้านความพึงพอใจของชุมชนที่มีต่อการปฏิบัติงานของโรงเรียน โดยส่วนรวมแล้วชุมชนมีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานของโรงเรียนในทุกเรื่องอยู่ในระดับ "มาก" และ "มากที่สุด"

การประเมินคุณลักษณะของนักเรียน ผลปรากฏว่า นักเรียนมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ทุกด้าน ยกเว้นการหมั่นศึกษาหาความรู้ เป็นพฤติกรรมที่ยังไม่เป็นที่พึงพอใจ

สมนึก จันทรักษ์ (2534) ได้วิจัยเรื่อง การประเมินผลการเรียนการสอนตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับมัธยมต้น เขตการศึกษา 3 : ศึกษาเฉพาะกรณีวิชาการงานและอาชีพ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ผู้บริหาร 19 คน ครูผู้สอน 46 คน

นักเรียน 311 คน อยู่ในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา กรมสามัญศึกษา ปีการศึกษา 2533 เขตการศึกษา 3 เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสำรวจ แบบสอบถามและแบบทดสอบ ผลการประเมินการจัดการเรียนการสอนของครูวิชาการงานและอาชีพพิจารณาความสอดคล้องระหว่างแผนการจัดการเรียนการสอนกับหลักสูตร พบว่า จุดประสงค์ของแผนการสอนสอดคล้องกับหลักสูตรและการจัดแผนการเรียนสอดคล้องสภาพและความต้องการของท้องถิ่นอยู่ในระดับปานกลาง จุดประสงค์เชิงพฤติกรรมสอดคล้องกับเนื้อหาอยู่มาก แผนการจัดการเรียนการสอนกับสิ่งที่ปฏิบัติจริงมีความสอดคล้องมาก สถานที่ฝึกงานนอกโรงเรียนงบประมาณมีความพร้อมอยู่น้อย การวางแผนการสอนและการใช้สถานที่ และฝึกงานอยู่ในระดับปานกลาง ด้านการดำเนินการสอนและการประเมินผลการเรียนปฏิบัติอยู่มาก ความคิดเห็นในด้านการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง เจตคตินักเรียนต่อวิชางานและอาชีพสูง การวางแผนการสอนอยู่ในระดับน้อย ส่วนด้านการดำเนินการสอน การใช้สถานที่ใช้สอน และฝึกงานและการประเมินผลการเรียนอยู่ในระดับปานกลาง

กว้าง รอบคอบ (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่องการขยายโอกาสทางการศึกษาเพื่อความมั่นคงของชาติ พบว่า การขยายโอกาสทางการศึกษาเพื่อความมั่นคงของชาติ พบว่าการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ ดังต่อไปนี้

1) ด้านเศรษฐกิจ

(1) นักเรียนสามารถประกอบอาชีพได้โดยเฉพาะอาชีพท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ ยังผลให้เศรษฐกิจของท้องถิ่นเจริญขึ้น การอพยพจากถิ่นฐานจะลดน้อยลง

(2) รู้จักนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้อย่างถูกวิธี และนำเทคโนโลยีมาช่วยในการพัฒนางาน

2) ด้านสังคม

การมั่วสุมของเด็กวัยรุ่น การติดยาเสพติด การก่อคดีอาชญากรรม และการเป็นหญิงขายบริการของเด็กในวัยเรียนจะลดลง

3) ด้านเจตคติต่อการศึกษา

1) นักเรียนสามารถช่วยงานบ้านหรือช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพได้

2) นักเรียนสามารถพัฒนางานอาชีพของผู้ปกครองให้ดีขึ้นได้

4) ด้านความมั่นคง

เด็กและเยาวชน รวมทั้งประชาชนในท้องถิ่นได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ มีงานทำทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาบ้านเมือง และสร้างความมั่นคงของชาติ ดังนั้นการขยายโอกาสทางการศึกษาเพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความรู้ขั้นพื้นฐานสูงขึ้นจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

การศึกษาวิจัยนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาหารูปแบบการขยายโอกาสทางการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อให้เกิดความมั่นคงในชาติ โดยการศึกษาวิเคราะห์การดำเนินงานของการขยายโอกาสทางการศึกษาที่ผ่านมา และสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในการบริหารการศึกษาระดับสูงเพื่อนำมาพิจารณาหารูปแบบการขยายโอกาสทางการศึกษาที่พึงประสงค์ซึ่งทำให้เกิดความมั่นคงในชาติ

จากการศึกษา วิเคราะห์การดำเนินงาน ผสมผสานกับความคิดหลากหลายในการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในการบริหารการศึกษาระดับสูง พบว่าแนวทางเลือกที่พึงประสงค์มี 3 รูปแบบคือ

รูปแบบที่ 1

องค์กรหรือหน่วยงานทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนร่วมมือกันจัดดำเนินการคือ

ระบบโรงเรียน

1) กรมสามัญศึกษาดำเนินการ

(1) โรงเรียนมัธยมศึกษาเดิมที่จัดแผนชั้นเรียนยังไม่เต็มรูป ขยายแผนชั้นเรียนให้รับนักเรียนมากขึ้นในแต่ละปี

(2) จัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาใหม่ ปีละ 100 โรงเรียน

(3) จัดสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษา ปีละ 100 แห่ง

(4) จัดที่พักนักเรียนในโรงเรียน ปีละ 100 หลัง

(5) จัดพาหนะรับ-ส่งนักเรียนปีละ 20 คัน

(6) จัดหาจักรยานให้นักเรียนยืม ปีละ 10,000 คัน

(7) จัดเครื่องแบบให้นักเรียน ร้อยละ 10 ของนักเรียน

(8) ส่งเสริมอาชีพอิสระเพื่อการมีรายได้ระหว่างเรียนปีละประมาณ 370 โรงเรียน

(9) จัดเงินอุดหนุนการศึกษา และหนังสือยืมเรียนให้นักเรียนยากจน

2) สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

โรงเรียนประถมศึกษาที่มีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ ด้านวัสดุครุภัณฑ์ และอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน และด้านบุคลากร เปิดสอนชั้นมัธยมศึกษา (ม.1-ม.3) ปีละ 1,000 โรงเรียน โดยยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา จัดหาหนังสือให้นักเรียนยืมเรียน

3) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

โรงเรียนเอกชนที่เปิดทำการสอนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาสามารถรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) จำนวน 60,000 ถึง 70,000 คน ช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐบาลในการจัดการศึกษา

4) กรมการศาสนา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาดำเนินการสอนพระภิกษุสามเณรที่ไม่มีโอกาสได้เรียนต่อระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้เข้าเรียนโดยไม่เก็บเงินบำรุงการศึกษา และใช้หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2534

5) กระทรวงมหาดไทย

โรงเรียนเทศบาล ของกระทรวงมหาดไทย ที่มีความพร้อมดำเนินการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีโรงเรียนมัธยมศึกษาของกรมสามัญศึกษาเป็นโรงเรียนพี่เลี้ยง

นอกระบบโรงเรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน

จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายสามัญศึกษาสำหรับผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษา โดยจัดการศึกษา 3 แบบ คือ 1. เรียนด้วยตนเอง 2. เรียนทางไกล 3. เรียนในชั้นเรียน

รูปแบบที่ 2

การจัดการศึกษาพื้นฐานเพื่อปวงชนให้มีความรู้เทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น น่าจะเป็นการศึกษาที่ไม่เก็บเงินบำรุงการศึกษา (ฟรี) และให้องค์กรหนึ่งองค์กรใดรับผิดชอบในการบริหารคล้ายกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัยรับผิดชอบ และกระจายอำนาจให้คณะกรรมการศึกษาจังหวัดดำเนินการแทนเกี่ยวกับแผนงาน แผนกำลังคน แผนการเงิน และกิจกรรม

รูปแบบที่ 3

การขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กรมสามัญศึกษาน่าจะรับผิดชอบทั้งหมด โดยจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาเพิ่มขึ้น และให้โรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมของคนในจังหวัดนั้น จัดตั้งวิทยาเขตในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีความพร้อมและรับช่วงนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนนั้น ส่วนนอกระบบโรงเรียนนั้น กรมการศึกษานอกโรงเรียนและหน่วยงานอื่น ๆ ช่วยเสริมการขยายโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กที่พลาดโอกาสหรือขาดโอกาสทางการศึกษา

ประภาพรรณ ไชยวงษ์ (อ้างถึงในกว้าง : 2534) ได้วิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตชนบทยากจน 38 จังหวัด ปีการศึกษา 2530 ผลการวิจัยพบว่า

1) นักเรียนเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นร้อยละ 98.1 ของเป้าหมาย อัตราการเรียนต่อในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนในโครงการเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 21.5 เป็นร้อยละ 28.4 แต่ออกกลางคันในอัตราที่ค่อนข้างสูงคือ ร้อยละ 6.8 (ค่าเฉลี่ยของประเทศประมาณร้อยละ 3)

2) การยกเว้นเงินบำรุงการศึกษายกเว้นเฉพาะนักเรียนยากจนและกรมสามัญศึกษาได้จัดสรรงบประมาณชดเชยการงดเก็บเงินบำรุงการศึกษาแก่นักเรียนในโครงการทำให้เด็กเข้ามาเรียนเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 26 ในขณะที่ยังมีผู้จบประถมศึกษาปีที่ 6 อีกเป็นจำนวนมาก ที่ยังไม่มาเข้าเรียนต่ออาจเป็นเพราะผู้ปกครองไม่สามารถรับภาระค่าใช้จ่ายในการส่งเด็กเข้าเรียนเพราะค่าใช้จ่ายของนักเรียนประมาณร้อยละ 80 เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัว

3) การจัดหนังสือให้ยืมเรียน ตามเป้าหมายจะจัดหนังสือยืมเรียนให้นักเรียนในโครงการทุกคน แต่ในทางปฏิบัติจัดเฉพาะโรงเรียนที่ไม่เคยเข้าโครงการปรับปรุงโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก ทั้งนี้เพราะงบประมาณมีจำกัด จากการติดตามผลในครั้งนี้ยังไม่อาจกล่าวได้ว่ามาตรการนี้มีผลทำให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้าเรียนเพิ่มขึ้นหรือไม่

4) โรงเรียนแบบกึ่งระบบ มีโรงเรียนในโครงการ 32 โรง มีนักเรียนที่เรียนแบบนี้ไม่มากนัก ทั้งนี้เพราะมีปัญหาในด้านการบริหารและการจัดการ ซึ่งผู้บริหารและครูยังขาดความเข้าใจและความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนแบบนี้ นอกจากนี้ผู้ปกครองยังเข้าใจและมีค่านิยมให้เด็กเรียนแบบปกติ

5) การยกเว้นการแต่งเครื่องแบบ โครงการนี้เปิดโอกาสให้เรียนผ่อนผันให้นักเรียนแต่งกายมาเรียนโดยไม่จำเป็นต้องแต่งเครื่องแบบนักเรียนจากการสำรวจพบว่ามีผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในจำนวนที่ใกล้เคียงกันมีทั้งผลดีและผลเสีย

ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ

1) มีเด็กจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในชนบทยากจนอีกเป็นจำนวนมากกว่าร้อยละ 80 ที่ไม่ได้เรียนต่อมัธยมศึกษา นอกจากนี้นักเรียนที่มาเข้าเรียนโรงเรียนในโครงการแล้วส่วนหนึ่งได้ออกกลางคันสูงกว่าอัตราการออกกลางคันโดยเฉลี่ยของประเทศ

2) การจัดการเรียนการสอนแบบกึ่งระบบโรงเรียน ยังมีปัญหาในทางปฏิบัติ ซึ่งในปีเริ่มโครงการมีโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนแบบนี้มีนักเรียนไม่มากนัก ทั้งนี้เพราะยังมีปัญหาในด้านการบริหารและการจัดการ ซึ่งผู้บริหารและครูยังขาดความเข้าใจ และขาดความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนแบบนี้ ทั้งในด้านบุคลากรและสื่อการเรียน โดยเฉพาะสื่อการเรียนด้วยตนเอง ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับการเรียนแบบนี้ นอกจากนี้ยังมีปัญหาที่ผู้ปกครองไม่เข้าใจการเรียนแบบกึ่งระบบโรงเรียนและยังมีค่านิยมให้เด็กเรียนแบบปกติ

3) การจัดสรรงบประมาณเพื่อทดแทนการงดเก็บเงินบำรุงการศึกษาและค่าหนังสือยืมเรียนในปีเริ่มโครงการมีความล่าช้า และการเบิกจ่ายงบประมาณไม่คล่องตัว

4) การยกเว้นการแต่งเครื่องแบบ ผู้ปกครองส่วนหนึ่งยังมีค่านิยมให้เด็กแต่งเครื่องแบบนักเรียน เพราะเห็นว่าทำให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและง่ายต่อการดูแล

และเห็นว่าการแต่งเครื่องแบบไม่ได้เป็นภาระสำหรับผู้ปกครองมากนัก

ชัยยศ ภูหนองโอง (2535) ได้ทำการวิจัย เรื่องการติดตามการดำเนินงานตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนของสำนักงานการประถมศึกษาในจังหวัดขอนแก่น พบว่า

1) โรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่วนมากเข้าโครงการเพราะมีความพร้อมในด้านบุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ อยู่ห่างจากโรงเรียนมัธยมศึกษาใกล้ที่สุดระหว่าง 6-30 กิโลเมตร และส่วนมากเปิดสอนได้ไม่เกิน 2 ห้องเรียน ๆ และไม่เกิน 40 คน คัดเลือกครูเข้าทำการสอนตามความถนัดและตรงกับวุฒิวิชาเอก ครูหลายโรงเรียนสอนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ชุมชนทั่วไปมีอาชีพทางการเกษตร มีรายได้ในการเลี้ยงครอบครัวพออยู่พอกิน มีความสนใจในด้านพัฒนาการศึกษาสังคมและเศรษฐกิจ ทุกหมู่บ้านมีไฟฟ้า บางหมู่บ้านมีน้ำประปา สถานีอนามัยและที่อ่านหนังสือพิมพ์ ประชาชนในท้องถิ่นช่วยเหลือสนับสนุนในด้านแรงงาน กลุ่มโรงเรียนให้ยืมวัสดุครุภัณฑ์และโรงเรียนมัธยมพี่เลี้ยงให้การแนะนำการจัดทำเอกสาร แผนการสอนและการจัดทำข้อทดสอบ จังหวัดเป็นผู้จัดให้ครูเข้ารับการอบรมในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนเอกสารหลักสูตรได้รับจากกรมวิชาการ โดยใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) จัดสอนวิชาสามัญและวิชาชีพเท่า ๆ กัน การนิเทศติดตามผลเป็นการติดตามการดำเนินงานตามโครงการและเยี่ยมเยียนให้กำลังใจนักเรียนมีความสนใจในการเรียนแต่ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์

2) โรงเรียนในโครงการมีปัญหาหลายประการ เช่น

1) มีระยะเวลาเตรียมการน้อยเพียง 1-2 เดือน

2) การออกชี้แจงและกระจายเสียงตามหอกระจายข่าวยังไม่ทั่วถึง

3) ได้รับการจัดสรรงบประมาณล่าช้า

4) ครูมีจำนวนไม่เพียงพอขาดทักษะในการสอนด้านวิชาชีพ

3) ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้ปฏิบัติการสอนและผู้เกี่ยวข้องเห็นว่าการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดอยู่เดิม 6 ปี ไม่เพียงพอ ควรจัดขยายเพิ่มขึ้นอีก 3 ปี เพราะเชื่อว่าจะทำให้พัฒนาคุณภาพชีวิตและมีความรู้ความสามารถมากขึ้น รัฐควรประกาศบังคับตามความต้อง

การของท้องถิ่นเป็นปี ๆ ไป โดยให้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเป็นผู้ดำเนินการ ส่วนหน่วยงานอื่นให้การสนับสนุน ในด้านหลักสูตรควรเน้นวิชาการและวิชาชีพเท่า ๆ กัน และเห็นด้วยกับโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า เป็นการกระจายการศึกษาไปสู่ชนบทห่างไกล

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้ประเมินผลโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นกรมสามัญศึกษา โดยดำเนินการประเมินใน 5 ประเด็น คือ การประเมินความสอดคล้องของโครงการขยายโอกาสฯ ของกรมสามัญศึกษากับรูปแบบและวิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการดำเนินงานตามเป้าหมายของโครงการ การบริหารและการจัดการของโครงการ การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการดำเนินงานของโครงการ และการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนและผู้ปกครองที่มีต่อการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยแต่ละประเด็น สรุปได้ดังนี้

1) ผลการประเมินความสอดคล้องของโครงการขยายโอกาสฯ กับรูปแบบและวิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการ ตลอดจนแนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในโครงการมีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับนโยบายของรัฐบาลที่ปรากฏในเอกสารรูปแบบและวิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ สาระในหลักการและเหตุผลนั้นต่างกำหนดว่ารัฐควรขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโดยวิธีการไม่บังคับ ส่วนวัตถุประสงค์นั้นต่างมุ่งส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาสที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตชนบทได้เข้าศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มากยิ่งขึ้น โดยใช้มาตรการเพื่อชักจูงให้เด็กเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้วยการลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองที่ส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ยกเว้นการเก็บเงินบำรุงการศึกษา จัดหนังสือให้ยืมเรียน ผ่อนปรนการแต่งกายมาเรียน การบริการอาหารกลางวัน และการจัดให้มีรายได้ระหว่างเรียน เป็นต้น ส่วนด้านหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนนั้น โครงการขยายโอกาสฯ ของกรมสามัญศึกษาซึ่งใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 ในการจัดการเรียนการสอนได้กำหนดแนวทางการบริหารหลักสูตรไว้สอดคล้องกับแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรที่กำหนดไว้ในรูปแบบและวิธีการขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับวิธีการจัดการเรียนการสอนนั้นต่างมีความสอดคล้องกันในเรื่องการเรียน

การสอนวิชาอาชีพ ซึ่งเน้นให้มีการฝึกปฏิบัติจริง ซึ่งอาจกระทำที่โรงเรียน ในสถานประกอบหรือที่บ้านก็ได้ ในด้านการบริหารและการจัดการนั้นต่างระบุให้มีการเตรียมความพร้อมให้กับผู้บริหารและบุคลากรหลักของโรงเรียน แต่ในเรื่องของการพัฒนาระบบการเทียบหน่วยการเรียน การพัฒนาการจัดระบบบริหารโรงเรียน และการพัฒนาระบบการวัดและประเมินผลนั้นยังไม่ได้กล่าวถึงไว้อย่างชัดเจนในโครงการขยายโอกาสฯ สำหรับด้านการใช้ทรัพยากรนั้นต่างมีความสอดคล้องต้นในเรื่องการใช้ทรัพยากรสถานที่และบุคลากร

2) ผลการประเมินผลการดำเนินงานตามเป้าหมายของโครงการขยายโอกาสฯ พบว่า

(1) จำนวนโรงเรียนที่เข้าโครงการเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ มีจำนวน 718 โรง นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนสมทบเข้าโครงการอีกจำนวน 109 โรง โรงเรียนสมทบดังกล่าวเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ในเขตที่มีอัตราการเรียนต่อต่ำ เศรษฐกิจของชุมชนไม่ดีแต่อยู่ในเขตเทศบาลและสุขาภิบาล ซึ่งกรมสามัญศึกษาได้ใช้งบประมาณปกติดำเนินการ

(2) จำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เข้ามาเรียนตั้งแต่ปีการศึกษา 2530-2534 เฉลี่ยแล้วมีจำนวนเป็นร้อยละ 95 ของเป้าหมายที่กำหนดไว้

(3) การดำเนินงานขยายโอกาสฯ ของกรมสามัญศึกษา มีผลทำให้อัตราการเรียนต่อ ป.6/ม.1 มีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้ 1. ระดับอำเภอ พบว่า อำเภอที่มีอัตราการเรียนต่อต่ำกว่าร้อยละ 20 ซึ่งมีอยู่จำนวนร้อยละ 22.76 ในปีการศึกษา 2529 ลดลงเหลือร้อยละ 3.68 ในปีการศึกษา 2533 ส่วนอำเภอที่มีอัตราการเรียนต่อร้อยละ 30 ขึ้นไป เพิ่มจำนวนขึ้นจากร้อยละ 48.24 ในปีการศึกษา 2529 เป็นร้อยละ 78.12 ในปีการศึกษา 2533 2. ระดับจังหวัด พบว่า จังหวัดที่มีอัตราการเรียนต่อต่ำกว่าร้อยละ 29 มีจำนวนลดลงจากอัตรา 23.29 ในปีการศึกษา 2529 เหลือร้อยละ 2.74 ในปีการศึกษา 2533 และจังหวัดที่มีอัตราการเรียนต่อตั้งแต่ร้อยละ 50 ขึ้นไป เพิ่มจำนวนจากร้อยละ 23.28 ในปีการศึกษา 2529 เป็นร้อยละ 50.68 ในปีการศึกษา 2533 3. ระดับเขต พบว่า อัตราการเรียนต่อเพิ่มขึ้นในเกือบทุกเขตการศึกษา ระหว่างร้อยละ 4-18 ยกเว้นเขตการศึกษา 2 โดยในปีการศึกษา 2529 เขตการศึกษา 11 ซึ่งมีอัตราการเรียนต่อต่ำ

สุด คือ ร้อยละ 23.80 ได้เพิ่มเป็นร้อยละ 36.18 ในปีการศึกษา 2533 ส่วนเขตการศึกษาที่มีอัตราการเรียนต่อเพิ่มสูงสุด คือ ร้อยละ 18 ได้แก่ เขตการศึกษา 8 ซึ่งมีอัตราการเรียนต่อร้อยละ 40.86 ในปีการศึกษา 2529 เพิ่มเป็นร้อยละ 35.43 ในปีการศึกษา 2529 ลดลงเหลือร้อยละ 31.25 ในปีการศึกษา 2533 4. ระดับประเทศ พบว่า อัตราการเรียนต่อเพิ่มจากร้อยละ 41.32 ในปีการศึกษา 2529 เป็นร้อยละ 53.16 และ 60.55 ในปีการศึกษา 2533 และ 2534 ตามลำดับ (รวมผลการดำเนินงานของ สปช. ในปี 2534 ด้วย)

(4) แม้ว่าอัตราการเรียนต่อ ป.6/ม.1 จะเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน แต่เด็กอายุ 12 ขวบที่ควรเข้ามาเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในระบบโรงเรียนยังคงมีจำนวนไม่ถึงร้อยละ 50 กล่าวคือ อัตราส่วนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ต่อประชากรกลุ่มอายุ 12 ปี เป็นร้อยละ 33.49 ในปีการศึกษา 2529 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 42.86 ในปีการศึกษา 2533

(5) เด็กที่มาเรียนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสฯ รุ่นที่ 1-2 มีอัตราการคงอยู่ดังนี้

ม.1-ม.2	ประมาณร้อยละ	90.13
ม.2-ม.3	ประมาณร้อยละ	94.47
ม.1-ม.3	ประมาณร้อยละ	85.99

สาเหตุที่นักเรียนลาออกกลางคันและไม่ได้ไปเรียนต่อที่อื่น ได้แก่ ผู้ปกครองยากจนและขาดทุนทรัพย์ที่จะส่งบุตรหลานให้เรียนได้ตลอด นักเรียนเกียจคร้านและเบื่อหน่ายการเรียน และออกไปช่วยผู้ปกครองทำงาน ตามลำดับ

3) ผลการประเมินการบริหารและการจัดการ พบว่า

(1) การพัฒนาบุคลากร มีการจัดฝึกอบรมบุคลากรหลักของโรงเรียนที่เข้าโครงการขยายโอกาสฯ ประมาณโรงเรียนละ 4 คน เพื่อให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำเนินงานการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 ด้วยมาตรการต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในโครงการได้อย่างมีประสิทธ?ภาพ นอกจากนี้บุคลากรของโรงเรียนในโครงการยังได้รับการนิเทศจากหน่วยศึกษานิเทศก์และหน่วยงานอื่น ๆ ของ

กรมสามัญศึกษาตามปกติด้วย

(2) การดำเนินงานโครงการขยายโอกาสฯ ของกรมสามัญศึกษา ในปีการศึกษา 2530 ใช้วิธีการเจียดจ่ายงบประมาณปกติของกรมมาดำเนินการ เพราะมิได้จัดตั้งงบประมาณไว้ และตั้งแต่ปีการศึกษา 2531 จึงได้รับงบประมาณมาใช้ในการดำเนินการขยายโอกาสฯ งบประมาณที่ได้รับส่วนใหญ่เป็นเงินอุดหนุนชดเชยการยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา ร้อยละ 95 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมดคนละ 700 บาท เงินค่าหนังสือยืมเรียนแก่นักเรียนทุกคน คนละ 300 บาท ค่าตอบแทนวิทยากรในการสอนวิชาอาชีพ และค่าก่อสร้างที่พักนักเรียน ส่วนหมวดเงินที่มิได้รับงบประมาณตามแผนส่วนใหญ่เป็นเงินหมวดค่าก่อสร้างอาคาร นอกเหนือจากเงินงบประมาณดังกล่าวโรงเรียนได้รับการช่วยเหลือจากแหล่งอื่น ๆ ที่เป็นตัวเงิน ส่วนใหญ่อยู่ระหว่างโรงละ 50,000-100,000 บาท และมีการบริจาคในรูปสิ่งของอื่น ๆ อีก

(3) การดำเนินงานขยายโอกาสทางการศึกษา ของโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนหนึ่ง ประมาณร้อยละ 42.2 มีการใช้อาคารสถานที่ภายนอกโรงเรียนเพื่อการเรียนการสอน โดยส่วนใหญ่ใช้เพื่อการดูงานหรือฝึกปฏิบัติงานอาชีพมากที่สุด ได้แก่ อาชีพช่างอุตสาหกรรม และเกษตรกรรม เป็นต้น รองลงมาคือ ใช้เป็นสาขาโรงเรียนหรือหน่วยเรียน และเป็นที่อบรมศีลธรรม และประกอบพิธีการศาสนา ตามลำดับ โดยโรงเรียนในโครงการที่ใช้อาคารสถานที่ภายนอกดังกล่าวจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งได้ระบุว่ามีปัญหาอุปสรรคในด้านความพร้อมของอาคารสถานที่นั้น ๆ มากที่สุด ได้แก่ มีพื้นที่จำกัดและไม่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียน และวัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนไม่เพียงพอ เป็นต้น รองลงมาคือ ปัญหาด้านการเดินทาง ได้แก่ การเดินทางไม่สะดวก ระยะทางไกล ขาดยานพาหนะในการรับส่ง และขาดงบประมาณในการเดินทาง เป็นต้น

(4) โรงเรียนมัธยมศึกษาในโครงการขยายโอกาสฯ จำนวนประมาณร้อยละ 78.6 ได้ใช้วิทยากรท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายวิชาอาชีพ ได้แก่ ช่างอุตสาหกรรม คหกรรม และเกษตรกรรม ตามลำดับ โรงเรียนดังกล่าวส่วนใหญ่พบปัญหาในการใช้วิทยากรท้องถิ่น และวิทยากรขาดความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น ตามลำดับ

(5) การดำเนินงานขยายโอกาสฯ ของโรงเรียนมัธยมศึกษาของกรมสามัญศึกษา มีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด โรงเรียนประถมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด เป็นต้น และภายนอกกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ หน่วยงานต่าง ๆ ของกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น จำนวนโรงเรียนในโครงการเกือบครึ่งหนึ่งมีปัญหาอุปสรรคในการประสานงานดังกล่าว โดยปัญหาส่วนใหญ่ ได้แก่ ไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น ๆ เท่าที่ควร และการติดต่อสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับหน่วยงานอื่น ๆ มีความล่าช้า

(6) การจัดการเรียนการสอนแบบกึ่งระบบโรงเรียน มีจำนวนโรงเรียนในโครงการดำเนินการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวประมาณร้อยละ 29.05 และที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 70.95 จัดการเรียนการสอนแบบปกติอย่างเดียว

(7) หน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด คือ หน่วยงานราชการ ได้แก่ สถานีอนามัย สำนักงานการเกษตร โรงเรียนประถมศึกษา เป็นต้น รองลงมาคือ องค์กรของประชาชนในท้องถิ่น ได้แก่ สภาตำบล กลุ่มแม่บ้าน/กลุ่มสตรี คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น กิจกรรมหรือวิธีการที่มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนนั้นส่วนใหญ่ ได้แก่ กิจกรรมด้านสุขภาพและอนามัย และเกษตรกรรม

(8) การจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น นั้น พบว่า เกือบทุกโรงเรียนได้ทำการสำรวจความต้องการของท้องถิ่นในเรื่องดังกล่าว แต่การเปิดสอนยังต้องคำนึงถึงความพร้อมของครูผู้สอนเป็นสำคัญ อย่างไรก็ดี การดำเนินการเรียนการสอนวิชาอาชีพดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่ทำให้เด็กมีรายได้ระหว่างเรียนด้วย

(9) การใช้มาตรการต่าง ๆ ในการชักจูงเด็กมาเข้าเรียนนั้น นอกจากส่วนใหญ่จะใช้วิธีการยกเว้นการเก็บเงินบำรุงการศึกษา และการให้หนังสือยืมเรียนแล้ว โรงเรียนในโครงการจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งได้ใช้วิธีการจัดที่พักให้แก่นักเรียน ประมาณสองในสามยกเว้นหรือผ่อนการแต่งกายมาโรงเรียน และจัดอาหารกลางวันบริการนักเรียน ส่วนวิธีการที่โรงเรียนคิดว่าจะช่วยให้เด็กมาเข้าเรียนเพิ่มขึ้นจากเดิมได้คือ การจัดรถ

รับส่งให้แก่นักเรียนที่อยู่ห่างไกล

(10) การประชาสัมพันธ์เพื่อชักจูงเด็กให้เข้าเรียนต่อนั้น โรงเรียนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการมาโดยตลอดทั้งปี จะมีบางโรงเรียนเท่านั้นที่ดำเนินการเฉพาะในช่วงก่อนเปิดเทอม วิธีการประชาสัมพันธ์ที่คิดว่าได้ผลมากที่สุดคือ การออกไปพบปะผู้ปกครองเด็กที่บ้านรองลงมาคือ การไปแนะแนวการศึกษาต่อในโรงเรียนประถมศึกษา ทั้งนี้การประชาสัมพันธ์ดังกล่าว ได้เน้นถึงประโยชน์ของการเรียนต่อเป็นสำคัญ และกล่าวถึงการยกเว้นการเก็บเงินบำรุงการศึกษา เป็นลำดับรอง

4) ผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินงานขยายโอกาสฯ

จากการศึกษาเป็นรายกรณีในโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างของโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสฯ จำนวน 13 โรง พบว่า ปัจจัยที่มีผลทำให้จำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน ได้แก่ สภาพที่ตั้งของโรงเรียนซึ่งอยู่ใกล้ชิดชุมชน การคมนาคมระหว่างโรงเรียนกับเขตพื้นที่บริการมีความสะดวก จำนวนโรงเรียนและนักเรียนที่ส่งผลต่อจำนวนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่มาเข้าเรียน ได้แก่ อายุของครูที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว ซึ่งมีความคล่องตัวในการทำงาน ความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การชักจูงประชาสัมพันธ์โดยเข้าถึงตัวผู้ปกครอง นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจของชุมชนในแต่ละปี และมาตรการความช่วยเหลือที่โรงเรียนเสริมให้เป็นพิเศษ เช่น แจกอุปกรณ์การเรียนการสอน เป็นต้น ปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นนี้ถ้ามีสนับสนุนเป็นปริมาณมากย่อมส่งผลต่อจำนวนเด็กให้เข้าเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มากขึ้น

5) ผลการศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนและผู้ปกครองที่มีต่อการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า ผู้ปกครองที่ส่งเด็กเข้าเรียนและไม่ส่งเด็กเข้าเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนใหญ่มีอาชีพคล้ายคลึงกัน คือ อาชีพกสิกรรม โดยผู้ปกครองที่ส่งเด็กเรียนต่อส่วนใหญ่มีรายได้ประมาณ 1,001-2,000 บาทต่อเดือน แต่ผู้ปกครองที่ไม่ส่งเด็กเรียนต่อส่วนใหญ่มีรายได้ไม่แน่นอน เกี่ยวกับจำนวนบุตรนั้นต่างมีบุตรในอุปการะจำนวนประมาณ 3-4 คน โดยบุตรของผู้ปกครองที่ส่งเด็กเรียนต่อส่วนใหญ่ที่กำลังเรียนอยู่นั้นเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และบุตรที่เรียนจบไปแล้วประมาณครึ่งหนึ่งจบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา ส่วนบุตรของผู้ปกครองที่ไม่ส่งบุตรเข้าเรียนต่อนั้น บุตรที่กำลังเรียนส่วนใหญ่

เรียนระดับประถมศึกษา และบุตรที่เรียนจบแล้วเกือบทั้งหมดจบชั้นประถมศึกษา

สำหรับผู้ปกครองที่ส่งเด็กเรียนต่อนั้นให้เหตุผลมากเกี่ยวกับมาตรการจูงใจอันดับแรกว่า ให้เรียนต่อเพราะโรงเรียนอยู่ใกล้บ้าน เหตุผลรองลงมาคือ ไม่เสียเงินบำรุงการศึกษา และมีหนังสือให้ยืมเรียนตามลำดับ ทั้งนี้ ส่วนใหญ่ตั้งใจว่าเมื่อบุตรหลานจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วจะให้เรียนต่อ แต่ยังไม่ทราบว่าจะเรียนต่อด้านใด ส่วนผู้ปกครองที่ไม่ส่งเด็กเรียนต่อนั้นให้เหตุผลในการไม่ส่งบุตรหลานเข้าเรียนต่อว่าเป็นเพราะฐานะทางครอบครัวยากจนและมีรายได้ไม่เพียงพอ เด็กไม่ต้องการเรียนและผู้ปกครองต้องการให้เด็กช่วยทำงานตามลำดับ

สำหรับเด็กที่เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งส่วนใหญ่จำนวนประมาณเกินกว่าครึ่งหนึ่งต้องช่วยผู้ปกครองทำงานหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว มีความเห็นว่าการที่ต้องช่วยผู้ปกครองทำงานดังกล่าวไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนต่อ เด็กกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จำนวนเกินกว่าครึ่งต้องการเรียนวิชาสามัญ มีเพียงจำนวนหนึ่งในสามที่ต้องการเรียนด้านวิชาอาชีพ อย่างไรก็ดี เด็กกลุ่มนี้เกือบทั้งหมดมีความตั้งใจและมั่นใจว่าจะเรียนจนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยประมาณครึ่งหนึ่งไม่แน่ใจว่าเมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ไปแล้วจะทำอะไรต่อ ในขณะที่เด็กกลุ่มนี้ประมาณหนึ่งในสามต้องการจะประกอบอาชีพ และประมาณหนึ่งในห้าตั้งใจจะเรียนต่อให้สูงขึ้น ส่วนเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วไม่ได้เรียนต่อและส่วนใหญ่ต้องช่วยผู้ปกครองทำงานนั้น จำนวนประมาณเกินกว่าครึ่งหนึ่งต้องการเรียนต่อ แต่ไม่มีโอกาสได้เรียนเพราะฐานะทางครอบครัวยากจน และต้องช่วยผู้ปกครองทำงานหารายได้ และเด็กที่ไม่ได้เรียนต่อจำนวนประมาณเกือบครึ่งหนึ่งไม่ต้องการเรียนต่อจริง ๆ เพราะไม่ชอบเรียนหนังสือและต้องการช่วยผู้ปกครองทำงาน

นพดล สมศิลป์ (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินการดำเนินงานของสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดมหาสารคาม พบว่า

1) ผลการประเมินบริบท พบว่า วัตถุประสงค์ของโครงการสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษาสอดคล้องกับนโยบายของกรมสามัญศึกษาในแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมระยะที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นว่าโครงการสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษาเหมาะสมมาก สภาพทั่วไปของสาขาโรงเรียนมัธยม

ศึกษาได้รับความร่วมมือจากหลายหน่วยงานได้แก่ โรงเรียนพี่เลี้ยง โรงเรียนประถมศึกษา สภาตำบล การเรียนการสอนดำเนินไปตามปกติ

2) ผลการประเมินปัจจัยเบื้องต้น พบว่า สาขาโรงเรียนมัธยมศึกษามีความพร้อมในจำนวนครู จำนวนนักเรียน อุปกรณ์ และสถานที่ และได้รับความร่วมมือจากผู้ร่วมโครงการ ได้แก่ โรงเรียนพี่เลี้ยง โรงเรียนประถมศึกษา และสภาตำบล

3) ผลการประเมินกระบวนการ พบว่า การเรียนการสอนในสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษามีการใช้อุปกรณ์การสอนในระดับปานกลาง การเรียนวิชาสามัญมีการสอนซ่อมเสริมในระดับปานกลาง การเรียนวิชาชีพมีการใช้อุปกรณ์ในระดับปานกลาง การปฏิบัติในการส่งเสริมคุณภาพได้ปฏิบัติตาม การปฏิบัติในการส่งเสริมคุณภาพของโครงการสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษา

4) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แต่ละรายวิชานักเรียนมีผลการเรียนส่วนมากอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ผลการเรียนผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำ ปัญหาในการดำเนินงานสาขาโรงเรียนมัธยมศึกษาอยู่ในระดับน้อย ปัญหาในการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง